БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП-ниң Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунун,
Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. ЯНВАРЬ 12 СУББОТА № 10 (5414).

Өртээ 2 көп,

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Россия Федерациязының колхозтарынга болгаш совхозтарынга күзүн чажып тарыыр тараа культураларының дүжүдүн бедидер болгаш ниити чыылдаларын көвүдедир дугайында РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели чоокта чаа доктаал хүлээп алган. Республиканың колхозтары болгаш совхозтары күзүн чажып тарыыр тарааларның тарылга шөлдерин болгаш ниити чыылдаларын сөөлгү чылдар дургузунда элээн көвүдеткен деп доктаалда демдеглеп турар. Ылангыя эрткен чылын күзүн чажып тарыыр тарааларны 23,2 миллион гектар шөлге тараан. Ол культураларның бир гектардан ортумак дүжүдү 14,1 центнер, а чазын чажып тарыыр культураларның—9,4 центнер болган. Күзүн чажып тарыыр кызыл-тастың бир гектарындан ортумаа-биле 18,6 центнер, а чазын-чажып тарыыр кызыл-тастыындан—9,2 центнер дүжүт ажаап алдынган.

Ындыг болза-даа күзүн чажып тарыыр тараалар чазын чажып тарыыр культуралардан тодаргай-ла артык күштүг турбуже, чамдык автономнут республикаларда, крайларда болгаш областарда күзүн чажып тарыыр тарааларны тарып өстүрериниче чогуур кичээнгей салбайн турар.

Күзүн чажып тарыыр бода тараа культураларның дүжүдүн болгаш тараазының ниити чыылдаларын бедидери болза тараа бүдүрерин бүгү хемчег-биле көвүдедириниң, тараа ажыл-агыйының бараанныг чоруун бедидериниң болгаш РСФСР-ниң ажыл-агыйлары 1963 чылда күрүнеге 2,5—2,6 миллиард пуд тарааны садарын хандырар деп чугула сорулганы күүседириниң шиитпирлиг фактору болур деп доктаалда айтып турар.

Шуптузу чаңгызы дээш, чаңгызы шуптузу дээш

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелеринде болгаш тудутларында, колхозтарның болгаш совхозтарның фермаларында чүс-чүс мурнакчы кижилер коммунистиг өзу-биле чурттаарынга болгаш ажылдаарынга боттарын чаңчыктырып, келир үениң кижизиниң моральдыг чаагай мөзүшынарларын амдыгаштан-на шудурүг шингээдип ап турарлар. Ындыг кижилерни Никита Сергеевич Хрущев «келир үениң разведчиктери» деп чоргаарал-биле адаан. Шынап-ла олар коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузар дээш демиселдиң мурнуку одуруунда чоруп, боттарының тургузукчу болгаш чаартыкчы күш-ажылы-биле, төлептиг аажы-чаны-биле өскелерге үлегер-чижек болуп, орук айтыкчылары шолбаннар деп дүрүм өзугаар адаалып турарлар.

Кызылдың үлетпүр бүдүрүлгелериниң цехтеринде болгаш мастерскаяларында, тудугларда болгаш транспорт организацияларында коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп ат дээш демиселдиң киржикчилери ам удавас боттарының слёдунга чыглып келгеш, арга-дуржулгазын солчуп, чеди чыл планының бешки чылында чаа-чаа бедиткен хүлээлгелерни ап, социалистиг чарыштың чалгыларын улам шапкынчыдарлар. «Шуптузу чаңгызы дээш, чаңгызы шуптузу дээш» деп лозунну удуртулга болдурган ажылдан турар ол кижилер боттарының слёдунга кандыг белектерни сөңнээрлерил?

Коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези деп ат дээш демисежип турар Кызылдың электростанциязының коллективи слёдка эрткен чылдың планын бүгү көргүзүглер талазы-биле ыракта ажыр күүседип алган, электроэнергияның 25 мун ажыг киловатт камналгазын чедип алган, бүдүрүлгени долу механизастаар болгаш автоматчыдар. база Каа-Хемнин, Тандының тараажыларынга бедик вольтулуг электри тогун чедирип бээр деп сорулганы салган келир. Ол бүдүрүлгеде А. Рябов удуртқан турбиналар цехинин коллективи «коммунистиг күш-ажылдың эң дээре цеги» деп вымпели тудуп алган келир.

«Сельхозтехника» каттыжышкынының автобаазазының чолаачылары база слёдка энергетиктерден тоза эвес чедишкиннерлиг келирлер. Автобаазаның чолаачыларының он сес бригадаларының он чедизи эрткен чылын коммунистиг күш-ажылдың бригадалары деп атты чаалап алган, чүк сөөртүрүнүн чыл планы Улуг Октябрьның 45 чыл ооюнун бүдүүзүнде күүсеттинген. Оларның иштинден тергиннерниң тергиннери Бухаров, Галайко, Семыкин, Ярытин, Бочкарев олар чеди чыл планының боттарынга онаашкан улуглерин эрткен чылын-на күүседипкеннер, слёдка олар 1966 чылдың оруу-биле халдып бар чоруй кире дүжерлер.

Кызылдың № 2 АТК-ында коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары чолаачылар база кайгамчык бедик түннелдерни чедип ап турарлар. Республиканың сураглыг чолаачызы Дмитрий Любкиниң үлегерин эдергеш он автоажыл-агыйның мурнакчы чолаачылары Скрипкин, Дулов, Сельдемешев, Федяев болгаш өскелер-даа эрткен чылын чеди чылдың маадырлары болу бергеннер. № 2 АТК-ның бүгү чолаачылары ам болур слёдка киржиринге төлептиг деп чугаалап болур. Чүге дээрге олар шупту коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп ат дээш шимчээшкинге киришпишаан, бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерни чедип ап, амыдырал чурталгага, өредилгеге төлептиг чоруктарын базым бүрүзүнде көргүзүп турарлар.

Коммунал ажыл-агый министерствозунуң автобаазазындан Викторов болгаш Труфанов удуртқан коммунистиг күш-ажыл бригадаларының кежигүннери, № 1 АТК-да Захаровтун, Пономаревтун, Лыкумнун болгаш Зюзиниң бригадаларының кежигүннери чыл планын бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеткеш чаа чылды шалыпкын темпилер-биле өгелээннер. Олар шупту слёттүн индириннен боттарының күш-ажылчы чедишкиннеринин дугайын улуг чоргаарал-биле чугаалаар эргелиглер.

Кызылдың автосептелге заводунуң коллективинге коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп ат дээш демисел 1959 чылда өгелээн. Ынчап Көнстантин Кукарин болгаш Тишанов олар удуртқан ийи бригадаларга, бүдүрүлгениң алды мурнакчыларынга коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп бедик атты тыыскан. Ынчалзажок заводтуң удуртукчулары, ында партия болгаш профэвилел организациялары патриотчу шимчээшкинни чедир үнелеп көрбөөнинден, ооң киржикчилеринге боттуг дуза чедирип детквээнинден сөөлгү үш чылларда коллективте коммунистиг күш-ажылы дээш чарыш мырыпай уттундурган, ооң түннелинде бүдүрүлгениң ажылы суларап, продукцияның ынары бедивейн турар.

Элегес шахтазының 200 ажыг кижилиг улуг коллективинде коммунистиг күш-ажылдың деп ат дээш чүгле ийи бригада демисежип турар. Шахтёрларның боттарының инициативазы-биле өгелээн ол шимчээшкинни администрация болгаш парторганизация удуртуп башкарбааныдан Ф. Морозов болгаш Г. Михутин удуртқан дагжылар бригадалары ам ийи чыл дургузунда коммунистиг күш-ажылдың деп ат дээш демисежип турар. Бир эвес ол бригадаларны бүгү талалыг деткип, оларның алган хүлээлгелерин өйшаанда түннеп турган болза, мурнакчы дагжылар келир үениң разведчиктериниң адын чедип алган турарлар ийик.

Кызылдың сүт заводунуң коллективинде коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп ат дээш шимчээшкинде киржип турар чаңгыс-даа кижи чогу эллептиг. Ол коллективте Лыткина, Белоногова дээн ышкаш бүдүрүлге мурнакчылары кижилер эвээш эвес, оларны коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп ат дээш чарышче кым-даа хандыкшытпайн турар. Харын-даа мурнунда турган коммунистиг күш-ажыл бригадазының кежигүннерин заводтуң удуртукчулары тарадыпкан чорук бар. Республиканың «Көдээ электри» тудуг-монтаж эргелелинде байдал база оон дээредевес. Ол улуг организацияда тулгжуларның 12 бригадалары болгаш септелге мастерскаязында беш бригадалар бар. Амгы үеде бистиң республиканың көдээ черлерни электрижидер талазы-биле чугула сорулга салдынган турбуже, коллективтиң удуртукчулары социалистиг чарыштың дээди хевири болур коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп ат дээш шимчээшкинни тооп көрбейн келгени кончуг шын эвес.

Хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелери, тудуг болгаш транспорт организациялары боттарының мурнакчы кижилерин коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп ат дээш шимчээшкинниң киржикчилериниң слёдунче чорудуп турда, чүгле сүт заводунуң болгаш «Көдээ электри» тудуг-монтаж эргелелиниң коллективтери хажыызынга артын кааргa эштер Бояринов болгаш Ондар оларга ыядынчыг болур боор.

«Тыва тудуг» трезиниң коллективинде келир үениң разведчиктериниң адын чедип алыр дээш демисел калбарып турар ышкаш сагындырар. Ынчалзажок херек кырында байдалды ам көөрге ол шимчээшкин чогуур деткимчени албайн турар. Тудугжуларның ортузунда политмассалыг ажыл кошкак, ооң түннелинде күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр чоруктар сөөлгү үеде харын-даа көвүдээн. Күш-ажылдың организациязы база куду деңнелде, план күүсеттинмейн турар.

Келир үениң разведчиктери деп ат дээш шимчээшкиннин киржикчилери боттарының слёдунга арга-дуржулгаларын делгеренгейн-биле солчуп, чеди чылдың бешки чылының планын хуусаа бетинде күүседириниң дугайында ажыл-агыйжы ажык чугаалажыышкыннарны кылыр.

Аныяк кур-чержилерге түрүктүң ханызындан байыр чедириишкини

Целиноград хоорайда боттарының чаңчыл болган слёдунга чыылган аныяк кур-чержилерге түрүктүн ханызындан байырны Никита Сергеевич Хрущев СЭКП Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың мурнундан чедирген.

Кур черлерни шингээдип алган чылдарның дургузунда Кур чер крайы чуртка 3 миллиард 400 миллион пуд тарааны, 1 миллион 400 мун тонна эттти, 3 миллион 600 мун тонна сүттү болгаш өске-даа хөй санныг продукцияны бергенинге партиянын Төп Комитеди, бүгү совет улус өөрүп турар деп байыр чедириишкининде чугаалап турар.

Чаа черлерде көдээ ажыл-агыйның амгы улуг бүдүрүлгези тургустунган. Совхоз бүрүзү—ол дээрге көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрер талазы-биле күчүлүг бүдүрүлге-дир.

Кур чер дээрге, оларның төрээн бажыны апарганы мун-мун оолдар, кыстар кур черни шингээдип алыр дээш демиселге кижизидилгениң эки школазын эрткенин демдеглээри өөрүнчүг дүр—деп, эш Н. С. Хрущев бижээн.

Кур-чержилериң мурнунга улуг болгаш харыысалгалыг сорулгаларны партия салган. Чеди чылдың бешки чылында край күрүнеге 800 миллион пуд тарааны, 300 мун тонна эттти, 810 мун тонна сүттү болгаш мал ажылының өске-даа хөй-хөй продуктуларын бээр ужурлуг.

Ол сорулгаларны боттандырарынга Кур чер крайының аныяктары, комсомолу улуг рольду ойнаар ужурлуг. Ынчангаш ол дугайында аныяктар чаа, мурнакчы түүл дээш демиселдиң бирги одуругларынга моон соңгаар-даа турып, бүдүрүлгениң техниказын, экономиказын өөренир, кур черниң ажыл-агый бүрүзүнүң орулгалыг болуру дээш демисежир ужурлуг. Кур чер совхозтарында чурттап турар аныяк кижи бүрүзүн механизаторжу тускай эртемнерге өөредири эргежок чугула.

1963 чылда бедик дүжүттерни алырынга таарымчалыг эки байдалдар ам кур черде тургустунган. Техника, үредин четчири-биле бар, куску ангыс андарылгазын долузу-биле чоруткан.

Часкы тарылганы, тараның чайгы ажаалдазын, дүжүт ажаап алыышкынын организастыг чорудар болгаш 1963 чылда тараа, эт, сүт база көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын бүдүрерин улуу-биле көвүдедир төлээде, ам кол түүе—машина бүрүзүн өйшаанда септээри, үрезиннерни арыглаары, механизатор кадрларны белеткээри болур.

Ийиги кур черни шингээдип алырынга—мал ажылын бүгү хемчег-биле хөгжүдеринге аныяктар, комсомол база мурнакчылар болган турар ужурлуг.

Бо чаагай сорулгаларны шиитпирлээринге аныяк кур-чержилер күштерин харамнанмас болгаш партия организациязының удуртулгазы-биле 1963 чылды кур черге чаа-чаа тиилелгелеринн чылы болдурар дээрзинге идегелин Никита Сергеевич илергейлээн. СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың мурнундан эш Н. С. Хрущев коммунизмниң тиилелгези дээш, бистиң улуг Төрээн чуртувустун чаагай чоруу дээш күш-ажылга улуг чедиишкиннерни чедип алырын аныяк кур-чержилерге күзеп турар.

(СЭТА).

Аныяк кур-чержилернің слёду

ЦЕЛИНОГРАД. (СЭТА). Тараалар крайның найысылалы байырлал шинчи киир шиметтинипкен. Кызыл туктарны, транспарантыларны, лозуннарны аскылаан. Аныяк кур-чержилерниң ийиги слёду анаа январьның 10-да ажыттынган. Слёгта мун үш чүс делегаттар — эн дээре механизаторлар, малчыннар, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери, Кур чер крайының совет, партия, комсомол болгаш профэвилел организацияларының төлээлекчилери киржип турар. Залда аалчылар — Москваның болгаш Украинаның комсомолчулары, Омск болгаш Оренбург областарда, Алтай болгаш Барыын-Казахстан крайларда кур черлериң шингээдип алыкчылары база-ла олуржуп турарлар.

Слётту Казахстанның ЛКСМ-ниң Кур чер крайкомунуң секретары Г. Гоц ажыткан. СЭКП ТК-ның секретары В. И. Поляковту, ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары С. П. Павловту, ужудукчу-космонавт, Совет Эвилелинин Маадыры Г. С. Титовту, Казахстаннын КП ТК-зының секретарылары М. С. Соломенцевти, Ф. С. Коломиецти, Казах ССР-ниң Министрлер Чөвүлелинин даргазының оралакчызы Г. А. Мельникти, партиянын Кур чер крайкомунун секретарылары Т. И. Соколовту, И. М. Буровту, Казахстанның ЛКСМ ТК-зының бирги секретары У. Джанибековту болгаш көдээ ажыл-агыйның мурнакчыларын ажылчын президиумга соңгаан.

Слёттүн киржикчилери хүндүлүг президиумну шынчы ленинчи Н. С. Хрущевту баштадыр СЭКП ТК-ның Президиуму составтыг кыллыр диктиг адыш часкаашкыны-биле соңгаан.

СЭКП ТК-ның секретары В. И. Поляковка сөс берген. Кур-чержилериң слёдунга эш Н. С. Хрущевтүн чедирген байырын ол номчаан. Кур черлериң шингээдип алыкчылары кур болгаш курукан черлериң ужу-кыдыы чок делгемнерин шингээдип алырының чылдарында эки ажылдаанар деп, байыр чедириишкининде чугаалап турар. Ынчалза-даа кур-чержилер эрткен чылын күрүнеиң мурнунга өрелиг артканнар. Кур-чержилер 1963 чылда боттарының бедик хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүседир болгаш төрээн чуртка 800 миллион пуд тарааны, 300 мун тонна эттти, 810 мун тонна сүттү бээр дээрзинге бүзүрелин Н. С. Хрущев илереткен. Н. С. Хрущевтүн чедирген байырын слёттүң киржикчилери бут кырынга тура, диниттиг кыйгылар-биле уткаан. Коммунистиг партияга болгаш оон ленинчи Төп Комитединге аллар болдурган йөрээлдер ыыпылып турган.

Оон соонда «СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунун шиитпирлери-биле холбаштыр Кур чер крайының комсомолчуларының болгаш аныяктарының сорулгаларының дугайында» илеткелди партиянын Кур чер крайкомунун секретары Т. Н. Соколов кылган.

ДЕПУТАТТАР—СОҢГУКЧУЛАРЫНДА

Чоокта чаа Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чыл ою» колхозтуң көдээ ылувунга колхоз төвүнүн болгаш ол-ла чоок-кавының соңгукчу чону чыылган. Олар ССРЭ-ниң Дээди Совединге боттарының депутады «Сүт-Хөл» совхозтуң директору эш Е. П. Соловьев-биле ужурашкан.

Депутат бодунун соңгукчуларынга СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунун болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединин II сессиязының шиитпирлерин таныштырбышаан, эрткен чылдагы депутат ажыл-чорудулгазының отчёдун кылып берген.

Соңгукчулар Данчыл, Керженцев, Самдын, Самбуу болгаш өске-даа эштер депутатка берген чагыглар колдуунда күүсеттингенин демдеглевишаан, ам-даа сагыш салза чогуур айтырыгларның дугайын чугаалаанар. Чижээ, көдээ магазиннерге эки шынарлыг үлетпүр бараанларын, хөрээжен чоннуң культурлуг негелдезинге тааржыр дүк болгаш торгу материалдыг пестерни, платьелерни, школачыларның кедер форма хептерин үзүктел чок келдирери чугула. Бо айтырыгларже райпо баштаар чериниң кичээнгейин угландырар херек. Ол ышкаш азыр-чемнин эн чугула продуктулары-биле, хлеб-булочка, пряник кылыглары-биле чурттакчы чонну хандырарын үзүктелдире бээр чорукту болдурбас.

• • •

Василий Санмаевич Тамдын-оол—ССРЭ-ниң Дээди Совединге Тожунун ажылчы чоннарының төлээзи. Депутат бодунун ажыл-чорудулгазының отчёдун соңгукчуларга доктаамал берип, оларның санал-оналын ап турар.

Азастын, Ийнин, Сыстыг-Хемнин чурттакчы чонунга болгаш Тоора-Хем суурга болган ужуражылга хураларынга соңгукчулар депутаттың ажылының отчёдун чугаалажып көөрүнге идепкейлиг киржип, бердинген чагыглардың күүседезинге кол кичээнгейни салбышаан, моон соңгаар чедип алза чогуур сорулгаларны айтып турган.

Тожу районнуң колхозтарынга иви малды улам өстүреринге малчыннарның материалдыг соныургалын, ылангыя оларның амыдырал-чурталгазынга таарымчалыг байдалдарны хандырарын ам-даа кол кичээнгейге алза чогуур.

ДУРЖУЛГА СТАНЦИЯЗЫ

МУРМАНСК ОБЛАСТЬ. Кыдыккы Соңгу-чүктүң амгы үеде үр поляр дүнези туруп турар, агаар бойдус талазы-биле дошкун байдалда Бүгү-эвилелдиң үнүш институдунун көдээ ажыл-агый талазы-биле дуржулга станциязы ажылдап турар. Эртемденнерниң өстүргени арбайны, капустаны, картофельди болгаш өске-даа культураларны Россия Федерациязының соңгу чүкте хөй-хөй районнарында өстүрүп тургулаар.

1962 чылда станцияның ажылдакчылары тарып олуртуру-биле картофельдиң «Хибинский ранний» деп чаа сортун берген, ону Мурманск, Архангельск областарның болгаш Карел АССР-ниң колхозтарынга база совхозтарынга калбаа-биле тарып ажыглаар. Ол сорт гектардан-на 200 болгаш оон хөй-даа центнер дүжүттү бээр.

Амгы үеде дуржулга станциязы болза чигир свёклазының, чочак-тараанның, мал чеми бобыларның соңгу чүк зоназынга эң-не тааржыр сорттарын тывар талазы-биле ажылды чорудуп турар. Эртемденнер оон ыңай, Кыдыккы Соңгу-чүктүң байдалынга органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни ажыглаарының эң-не ажыктыг аргаларын база ажылдап кылып турар. Минералдыг чаа чемишчидилгени—вермикулитти шинчилеп турар, ол чемишчидилге ногаа болгаш өске-даа культураларны немей чемгерерге эки түннелдерни берип турар.

ЧУРУКТА: (оң таладан солагай талаже): дуржулга станциязының директору биология эртемнериниң кандидады А. Г. Потемкин, картофель лабораториязының эргелекчизи М. А. Вавилова болгаш биохимия лабораториязының эргелекчизи Н. Т. Куликова олар чаа сорттуң картофелиниң борбаан көрүп турлар.

Фото Е. ШУЛЕПОВТУУ.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Н. С. ХРУЩЕВ ВАРШАВАДА ЧЕДЕ БЕРГЕН

СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин Даргазы эш Н. С. Хрущев болгаш СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнү, Украинаның КП ТК-зының бирги секретары эш Н. В. Подгорный олар Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының VI съездизинге бар чораан. Берлинче орук аайы-биле Польшага элээн каш хүннерде доктаарын ПКАП ТК-ның бирги секретары эш В. Гомулка болгаш ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелинин даргазы эш Ю. Циранкевич олар чалаан. Ол чалаашкынны өөрүп четтириишкин-биле хүлээп алган.

Январьның 9-та эштер Н. С. Хрущев болгаш Н. В. Подгорный Польша Улус Республикаже чорупканнар.

ВАРШАВА. (СЭТА). ПКАП ТК-ның бирги секретары В. Гомулканың болгаш ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелинин даргазы Ю. Циранкевичиниң чалаазы-биле СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин Даргазы Н. С. Хрущев болгаш СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнү, Украинаның КП ТК-зының бирги секретары Н. В. Подгорный олар январь 10-да ында чеде берген.

Часкы хову ажылынга

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Часкы хову ажылының эгелээр үези чоокшулаан тудум-на, аңаа белеткел бүгү черлерде улам калбарып турар. Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» колхоз тараа культураларының үрезинин чажар шынарынга чедир арыглаарын доозар чоокшулаан.

Тракторлар болгаш кожулда машиналарының септелгези организастыг чоруп турар. Бо хүннерде 20 тракторлардан 14 белен, 33 илиир, 5 сеялка септеттинген, элээн каш андазын, лущильник болгаш өске-даа кожулда машиналары кылдынган.

Колхозтуң тарылга шөлүн эртнен чылдыындан оранчок калбарар, ооң иштинден тараа культуралары 475 гектар немежир. Эрткен чайын болгаш күзүн үш муң ажыг гектар шөлдү аңдарып белеткээн. Бо хүннерде тарылга шөлүнче чемишчидилге сөөртүрүн организастыг чорудуп турар.

Тракторну, автомашинаны өөренип кирипкен

«Сүт-Хөл» совхозтуң Алдан-Маадыр салбырында трактор болгаш автомашина өөренир ийи бөлүм ажылдап өгелээн. Тракторист эш Анай-оолдун бөлүмүнде 18, чоладчы эш Хоолур-оолдуунда —14 кижи бар. Оларның кайызының-даа программазы бо чылдың апрель азы май айларда доостур кылдыр чогаатынган.

Коллективте ажылчыннарның боттидепкейи-биле организастаттынган ол бөлүмнериң дыннакчылары кичээлге улуг соныургалдыг, ооң башкылары-даа белеткелдиг кээп турар. Моон-биле кады ол бөлүмнериң доктаамал өөренир чери чок болуп турарын база айтыр херек.

Автомашина өөренир бөлүмнүн баштайгы кичээли школага болган, а дараазында — директор чөпшээревээнинден үзүлген, сөөлгү кичээлди көдээ Совет конторазынга арай боорда чөпшээредип эрттирген. Совхозтуң директору болгаш ында партком секретары бо айтырыгны соныурган көөрүн дыннакчылар күзеп турар.

Т. МОНГУШ.

ЧАА КЕЛГЕН МЕДЭЭЛЕР

АК БАЖЫҢГА УЖУРАЖЫЫШКЫН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Январь 9-та ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министриниң бирги оралакчызы В. В. Кузнецов АКШ-тың президентизи Дж. Кеннеди-биле ужурашкан болгаш чугаалашкан.

Беседага ССРЭ-ниң АКШ-та элчини А. Ф. Добрынин, америк таладан —күрүне секретарының тускай чөвүлекчизи Л. Томпсон киришкен.

Президент Кеннеди-биле ужурашкан соонда В. В. Кузнецов парлаганын, радионун болгаш телевидениенин төлээлекчилеринге дараазында медеглелди кылган: «Нью-Йоркка чугаалажыышкыннарның доозулганы-биле холбаштыр президент Кеннеди-биле ооң чалаанын ёзугаар ужурашкан бис.

ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың ботболдунга соныургалдыг болуп турар айтырыгларын ужуражыышкын үеэзинде чугаалажып көрген.

Совет-югослав кады ажылдажылга

БЕЛГРАД. (СЭТА). Атомнуг энергияны тайбын соргулаларга ажыглаар херектиң талазы-биле улам ынайгы кады ажылдажылганын дугайында Совет Эвилели биле ЮФУР-нуң аразында дугуржулгага январь 10-да Белградка ат салган. Бо талазы-биле совет-югослав кады ажылдажылганы улуу-биле калбартырын ол дугуржулгада көрүп турар.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин атомнуг энергияны ажыглаар талазы-биле Күрүне комитединиң даргазының оралакчызы В. А. Левша болгаш Эвилел күүсекчи вечениин кежигүнү, атомнуг энергия талазы-биле Эвилел комиссиязының даргазы Авдо Хумо дугуржулгага ат салганнар.

Чаа дугуржулга совет болгаш югослав улустарның аразында нарыралчы харылзааларны улам улуу-биле бызыглаарынга дузалап турар дээрзин В. А. Левша биле А. Хумо олар журналистерге медеглээннер.

Б. Гуптаның Индияның президентизинге чорааны

ДЕЛИ. (СЭТА). Индий парламентинин үстүү палатазы — штаттар чөвүлелинге Индияның Компартиязының фракциязының удуртукчузу Бхупеш Гуптаның Индияның президентизи С. Радхакришнан-биле ужурашкан дугайында Индияның Коммунистиг партиязының парламент бөлүүнүн дыннадыын Делиде парлап үндүрген.

Дыннадыгда чугаалап турарын өзугаар алырга, «Индияның камгалал дугайында хоойлузунга» үнделээш коммунистерни болгаш профэвилел ажылдакчыларын хөй-биле тудуп хоругдап турарының фактыларынче Гупта президентиниң кичээнгейин угландырган.

Туттуруп хоругдаттырганнарны, ылангыя парламент кежигүннери 10 коммунистерни парламентиниң январь 21-де өгелээр сессиязынга олар киржир аргалыг болган турар кылдыр, хостап үндүрер деп президентиден Гупта дилээн.

СОВЕТТЕР АЖЫЛЫН ТҮҢНЕП, СОРУЛГАЗЫН ТОДАРАДЫП ТУР

Организас-массалыг ажылдар

(Хүн демдеглели)

НАРЫН КӨДЭЭ СОВЕДИНДЕ. Көдээ Советтериң 1962 чылдагы социалистиг чарыжынга киришпишаан, Нарын көдээ Соведи (даргазы эш Банчык) организас-массалыг ажылдар талазы-биле көскү эжидилгени чедип алган.

Көдээ Совет бодунуң ажылын баш бурунгаар көрдүнген план ёзугаар чорудуп келген. Сессияларга болгаш күүскомнуң хуралдарынга Советтиң чингине ажылдары-биле кады, анаа хамааржып турар «Коммунизмче орук» колхозтуң ажыл-агый айтырыгларын үе-үениң байдалынга таарыштыр чугаалажып көрүп, депутаттарның болгаш активчилериниң күжүн колхоз бүдүрүлгезиниң амыдыралчы чугула сорулгаларын шиитпирлээринче улгандырып келген.

Организас-массалыг ажылда бир кол чүүл—депутаттар-биле ажылга, соңгукчуларның чагыгларының күүселдезинге күүском чогуур кичээнгей салган. Оон тодаргай көргүзүү болза соңгукчуларның берген кол-кол чагыгларындан 1962 чылда боттандырза чогуур деп көрген хемчегларниң шуптузунуң күүсеттингени болур. Ылангыя суур чаагайжыдылгазы, төп сүт-бараан фермазынга электрилиг саалданы боттандырары, чаа кудуктарны ажыглалга киирери дээн чижектиг чагыглар күүсеттинген. 15 кижи составтыг 3 кудумчу комитеттерин тургускан. Олардан эш Шойжулчаптың удуртканы комитет эки ажылдап турар.

Эрткен чылда ажылчы чондан күүскомга кирген 34 билдириишкиннер, негелде-хомудалдар бүрүү-биле көрдүнген болгаш эзлеринге харыылаттынган. Ажылчы чоннуң ниити хуралдарын 3 удаа чыылдырган.

Депутаттар боттарының соңгулда округтарының соңгукчуларынга отчёдун берип турар. Бо херекте депутаттар эштер Шижээ, Белчир, Лагбужап болгаш колхоз даргазы эш Шойжуң үлегерлиг болуп келген. Олар күүскомнуң ажылынга база идепкейлиг дузалажып, арга-сүмени берип турар.

Нарын көдээ Совет бодунуң организас-массалыг ажылын колхоз бүдүрүлгезиниң айтырыглары-биле сырый холбаштырып келгениндан «Коммунизмче орук» колхоз 1962 чылда чамдык чедиишкиннерни чедип алган. Чеди чылдың дөртү чылында күрүнеге мал ажылының продуктуларын садарының планы: эттиин—101, сүттүүн — 102, дүктүүн—100 хуу кылдыр күүсеткен. Бодунуң турып келгенинин дургузунда ук колхоз 1962 чылда күрүнеге баштайгы-ла тараа дужаар хүлээлгезин 2 катап ажыр күүсеткен.

К. НУРЗАТ.

Тес-Хем район.

• • •

ШЕМИ КӨДЭЭ СОВЕТТЕ. 1962 чылда бо көдээ Советтиң ажылында көскү эжидилгениң бирээзи болза культура албан черлериниң ажылын мурнукузундан дээре удуртуп, чоннуң негелделеринге дүүштүр чамдык боттуг хемчегларни алганы болур.

Мурнунда чылдарда көдээ клубтуң багай ажылының дугайында чугаа чоруп турган. 1962 чылда ол байдал өскерилген. Клубтуң капитал септелгезин чоруткаш, көрүштүг кылдыр дерип-шимээн. Колхозта хөй-ниитичи активчилерден тургустунган клуб чөвүлели ажылдап турар. 20 кижи составтыг бот-тывынгыр уран чүүл коллективи эрткен чылда колхозчу көдээниң ишчилеринге 23 концерттерни көргүскен. Клуб чөвүлелиниң болгаш уран чүүл коллективиниң күжү-биле 135 лекциялар номчуттунган.

Клубта библиотеканың ажылы база эжидээн. 1962 чылда мурнукузунга дециэрге ном фондузу болгаш номчукчуларның саны 2 катап өскен. Ам ол көдээ библиотека 5453 ном фондулуг, а номчукчуларның саны—483 кижи. Ында эки дериттинген номчулга өрээли бар. Анаа колхозчулар, интеллигенциялар, сургуулар хүннүң кээ, күзеддиг номнарын, солунналарын, журналдарның чаа номерлерин номчуп, ажыглап турар.

Көдээ Советтиң күүскому (даргазы эш Сечикпаа) улус өөредилгезинин, медицина болгаш уруглар албан черлериниң ажылынга доктаамал кичээнгей салып, оларның ажыл-херээн сонуургап турар.

Күүскомнуң отчёду-биле алырга, 1962 чылда Шемиде кижи өмнелгези 7100 кижилерни хүлээп ап, эмнээн. 37 колхозчу иелер өмнелгеге кээп божаанар. Колхозчуларның 70 уруглары ясли хандырылгазынга турган. 1962—1963 өөредилге чылында школа назылыг 305 уругларны бүгү-ниити өөредилгеже хаара туткан.

Х. АРАКЧАА.

Чөөн-Хемчик район.

1963 чылдың март 3—Чер-чер советтеринге соңгулданың хүнү

СОҢГУЛДАГА БЕЛЕТКЕЛДЕР

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининң Президиуму Тыва АССР-ниң Чер-чер Советтеринге соңгулда дугайында Дүрүмнү бадылаан. Ол чоокку хүннерде орус, тыва дылдар кырынга брошюра кылдыр парлаттынып үнер. Соңгулданың бүгү документилери бадылаттынган, оларны ам парлап турар.

Дээди Советтиң Президиуму райкүүскомнарның секретарларының чөвүлел хуралын чыылдыргаш, Чер-чер Советтеринге соңгулда дугайында Дүрүмнү, а ол ышкаш соңгулда талазы-биле организас-массалыг хемчегларни оларга таныштырган.

* * *

РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдага белеткел ажылдары Кызылда эгелээн. Хоорайда 22 агитпунктуларны лозуңнар, плакаттар-биле каастап шимеп турар. Республиканың харылзаа конторазында, Тыва АССР-ниң Сан министерствозунда агитпунктуларны (эргелекчилери эштер Шипановский, Селиванов) үлегерлиг кылдыр дерип тургускулаан.

Соңгукчуларның даңзызын Кызылда 30 ажыг активчилер кудумчулар, кварталдар аайы-биле кылып турар.

• • •

ШАГААН-АРЫГ. (Телефон-биле). Ажылчы чоннар депутаттарының район болгаш хоорай Советтериниң күүскомнары соңгулдага белеткел ажылдарын чорудуп эгелей берген. Район, хоорай, көдээ, суур Советтеринге соңгулда округтарын тодарадыр, соңгукчуларның даңзызын кылыр талазы-биле ажылдар бо хүннерде бүгү-ле черлерде калбарып турар.

Чер-чер Советтеринге соңгулда дугайында Чарлыктарны ажылчы чоннар политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүн-биле уткуп ап турарлар. «Сельхозтехниканың» Улуг-Хем район салбырының механизаторлары Чарлыктарны боттарының хуралынга танышкан. 80 ажыг кижи олурушкан хуралга тракторлар септелгезиниң планын хуусаазының бетинде доозарын септекчилер хүлээнген.

Мурнакчы токарь Дмитрий Дергунов соңгулда хүнүнге алдар болдурган социалистиг чарышты коллективтиң иштинге калбартырынче бүгү механизаторларны кыйгырбышаан, бодунуң ажыл нормазын хүн бүрү 120 хуудан ажыр күүседирин хүлээнип алган.

• • •

КАА-ХЕМ. (Телефон-биле). Ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитеди соңгулдага белеткел ажылдарынче чогуур кичээнгей салып эгелээн. Соңгулда чорудар дугайында Чарлыктарны чоннуң калбак массазынга таныштырып, ылаңгыя көдээ болгаш суур Советтериниң кичээнгейин соңгулда кампаниязын организастыг эгелээринче угландырган.

Бо соңгулда кампаниязының үезинде район девискээринге соңгулда округтарын болгаш соңгулда участоктарын тургузарының белеткел ажылы эгелээн. Советтер ажылданчылары-биле сургаалдалыг хуралдарны райкүүском чорудар деп турар.

Бии-Хем районнуң Туран үлетпүр комбинадының коллективи РСФСР-ниң чер-чер Советтеринге соңгулда хүнүнге алдар болдурган социалистиг чарышка хамыкты мурнай киришкеннериң бирээзи. Ылаңгыя эш Ахмадулинге баштаткан чазаныкчылар цегиниң коллективи чаа күш-ажылчыээлчегге организастыг турмуп эгелээн.

Чазаныкчылар коммунистиг күш-ажыл бригадазының бедик ады дээш демисешпишаан, 1962 чылда бүдүрүлге онаалдазын чедиишкинниг күүседип, пландан ажыр 3 муң рубльдиң продукциязын берген. Ук цех райүлетпүр комбинадының бүгү цехтериниң аразында чарыштың 1962 чылдагы тиилеңчизи болуп шүглүп үнген.

Чеди чылдың бешки чылында боттарының күш-ажылчы чедиишкиннерин улам быжыглаар болгаш көвүдедир дээш чазаныкчылар сорук күштүг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: цех мастери А. Ахмадулин.

Сөзү И. ЦЕЛИЩЕВТИИ.
Чуруу В. АКУЛОВТУУ.

Күүселдени хынаары—эң чугула чүүл

Тожу район Совединиң өөлчеглиг он ийиги сессиязынга күүском даргазының оралакчызы Г. Н. Самофаловтуң илеткели районда ажылагый, культура тургузуушкунунуң талазы-биле эрткен чылда чедип алдынган чедиишкиннерни демдеглээринден эгелээн.

Советтерниң чингине ажылының талазы-биле район Соведи, оон күүсекчи комитеди болгаш түс-түс көдээ Советтер канчаар ажылдаанынга илеткелчи болгаш сессияга санал берген депутаттар база өлүүн кичээнгей салган.

Районнуң ажылчы чоннарын Советтер ажылынга хаара тудуп киириштиреринге бурунгаар чаа базым кылдынган. Эрткен чылын районда Советтер шугуму-биле 110 санныг хөй-ниити бот-тывынгыр организациялар тургустунган. Оларда 590 ажыг активчилер киржип турар. Тоора-Хемде эш Н. Егоровага, Ийде эш Маадыга даргалаткан хереженнер чөвүлелдери,- «Совет Тыва» колхозта эш Ч. Серен даргалаан кудумчу комитеди чижектиг өске-даа бот-тывынгыр организациялар эки ажылдап турар. Ол ышкаш райсоветтин доктаамал комиссияларындан улус өөредилгезинин, культура-чырыдыышкын болгаш социал-хандырылга талазы-биле комиссиялар көскү ажылдаан.

Илеткелчи район Совединиң организас-массалыг ажылдарының кол көргүзүглери кылдыр хамыктын мурнунда мыныг саннарны адаан. Эрткен чылда район Совединин сессияларын Конституцияда көрдүнген чурум ёзугаар 12 удаа чыылдырган... А райкүүскомнуң хуралдарын 21 удаа эрттирип, анаа янзы-бүрү 160 айтырыгларны чугаалажып көрген болгаш чогуур шиитпирлерни хүлээп алган.

Ынчаарга ол-ла бүгү сессияларның, күүском хуралдарының шиитпирлериниң күүселдезин боттуг амыдыралга чедип алыр дээш контрольхыналданы, организастыг хемчегларни райкүүском ыракта четпес боттандырган дээрзиниң чамдык тодаргай фактылары депутаттарның санал-оналындан илерээн.

Социалистиг чарышты тодаргай удуртуп, хүлээлгеге аазаан өстерниң херек кырынга күүселдезин чедип алыр дугайында райсоветтиндаа, көдээ Советтернип-даа сессиялары, күүскомнар чеже айтырыг тургуспаан боор, шиитпирлерге чеже катап биживээн дээр. А оон күүселдези үүл? Район чеди чылдың дөртү чылында күрүнеге эзт, сүт садарының талазы-биле алган хүлээлгелерин күүсетпээн. Иви малдың баш санын өстүрериниң чыл планы 97 хуу күүсеттингеи. «Совет Тыва» болгаш «Май 1» колхозтар чангыс аай байдалда тургаш-ла, ажыл-агый талазы-биле ийи ангы түүнелдиг болган. «Май 1» колхоз (даргазы эш Дастай-оол, көдээ Совет даргазы эш Чорбаа) 1962 чылда бодунга алган социалистиг хүлээлгелериниң чангызын-даа күүсетпээн, ынчангаш районну дедир тыткан.

Өске бир чижек. Капитал тудугларының 1962 чылдагы планын район үүгле 12 хуу күүсеткен. Ырбаннын ыяш ажыл-агый черинге чурталга тудугларының планы үзүлген. Ынчаарга район Совединиң сессияларынга болгаш оон күүскомунуң хуралдарынга бо айтырыг талазы-биле шиитпирлер хүлээп алдынмаан эвес-ле болгай. Хамык ужур ук шиитпирлериниң күүселдезин чогуур өйүнде хынаайын, четпестерни база катап илереткеш, ону чайладырының хемчегларын албайн турганындан ол болдунган. Райкүүском үүгле район төвүнде тудугларже кол кичээнгей салып, чаңгыс талалап турганын депутаттар шынгыы шүүмүүлээн.

Организас-массалыг ажылдарны өжидериниң талазы-биле шиитпирлериниң күүселдези база-ла четпес, эрецгей организастаттынган.

Советтер ажылынга хөй-ниитиниң киржилгези-биле ажылдаар чорукту калбартырынга эки эгелээшкин турзажок, район Совединиң күүскому болгаш көдээ Советтер хөй-ниитичи бот-тывынгыр организацияларның ажылын тодаргай удуртпайн, боттуг дуза чедирбейн турар. Оон түүнелинде кадык камгалалының, ниитиниң чемненилгезинин, культура-чырыдыышкын талазы-биле комиссиялар болгаш чамдык комитеттер боттарының ажылынче эгелеп кирбээн. Райкүүскомнуң бодунуң штаттан дашкаар килдистери (эргелекчилери эштер Панкратов, Шокшукпан) безин ажылдарын эгелевээн.

Ажылчы чоннуң амыдырал-чурттаргазының, эң ылангыя культура-амыдыралдың негелде-хереглелдерин хандырарынче угланган соңгукчуларның чагыглары күүсеттинмээн. Тоора-Хемнин аалчылар бажының алгыдары, парикмахерскааны, чурук тыртпыр черлерни тургузары 1962 чылда база боттанмаан. Бо бүгү дээрге көдээге культурлуг чурттарга дээш демиселдин үндезин айтырыглары-ла болгай. А райкүүском болгаш тус-тус депутаттар чоннуң ол негелделерин, чагыгларын боттандырарынга чүге кичээнгей салбаанын?

1963 чылда ол четпестерни катаптап болбас.

И. БАДАРЧЫ,
«Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи.

Чедиишкиннің хөлегезинде

Ажылчы чоннар депутаттарының Тес-Хем район Совединин чоокта чаа болуп эрткен сессиязынга «Районнуң улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинин 1962 чылдагы түүнелдери болгаш СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарының талазы-биле сорулгалар» деп айтырыгны чугаалашкан.

Чеди чылдың дөртү чылында Тес-Хемниң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери боттарының социалистиг хүлээлгелерин күүседирингे тодаргай чедиишкиннерлиг болган. Күрүнеге мал ажылының продуктуларын садарының талазы-биле хүлээлгелерин: эттиин — 101,4, сүттүүн—108,7, дүктүүн—108,5 хуу, а тараа садарын—270 хуу күүсеткен.

Ол дээрге районнуң партия, совет органнарының ажыл-чорудулгазының чедимчелиг талазын бадыткан турар фактылар болуру чигзиниг чок. Ынчаарга, чеди чылдың бешки чылы—1963 чылда ол чедиишкиннерни улам быжыглаар болгаш улам бедидер талазы-биле бир эргежок чугула үндезин үүл—бүгү чүүүн малдарның баш санын өстүрериниң чыл планы канчаар күүсеттингенил? Мында байдал өске. Мыйыстыг бода малдың—95,9, а районда мал ажылының орулгалыг кол адыры—хойнуун — 94 хуу күүсеткен. Чедиишкиннин хөлегезинде четпестерниң бир көргүзүү бо.

Оон чылдагааны чүдел дизе, ажыл-агый удуртукчуларының болгаш көдээ Советтерден эгелээш район Совединин күүскомунга чедир малдарның үчёт-отчёдунга, кадагалалынга контроль-хыналда чок, малчынардан негелде чок чоруктун үржүү болуп турар. Ол ышкаш четчир санныг мал чемнерин белеткээринин талазы-биле хүлээп алдынган шиитпирлериниң күүселде чок артып каап турарында дээрзин сессия илереткен.

Үүгле эрткен чылдың дургузунда районга янзы-бүрү чылдагааннар-биле 5500 ажыг баш малдар өлүп хораан. Бо талазы-биле эң-не көскү черни «Ак-Эрик» колхоз (даргазы эш Сарыглар, көдээ Совет даргазы эш Лахов) эзлээн. Ол колхозка эрткен чылын 2200 баш мал өлүп хораан азы 830 центнер эзтти чедир албаан.

Ниитиниң мал ажылында ол хире улуг каража-когаралдарның санмедээлери ай-квартал санында оларга билдинип турбуже, көдээ Советтер, райкүүском чогуур контрольхыналданы үүгле тургуспайн турганыл, ажыл-агыйжы эвес, ээ-харыысаалга чок ажылдап турган удуртукчулар-биле үүгле эптежип келгенил дээрзин депутаттар шыңгыы шүүмүүлээн.

Райкүүском, оон чогуур киллистери контроль-хыналданы боттандырарын, шиитпирлериниң күүселдезин хынаарын бут кырынга тургузуп күш четпейн келгениниң өске-даа фактылары сессияга илерээн. Даандырган албан-хүлээлгеге харыысалга чок, хөй-ниитиниң өнчүзүн карак ажыттаар, төтчегларр чоруктар безин чамдык албан организация черлериндe бар. Чижээ, маслопром черинин бухгалтери И. В. Безносов 443 кг дензилиг шарны бодунга шинээдип ажыглаан, «Сельхозтехниканың» район салбырының бухгалтери турган М. Кулиев 256 рубльди самчыгдавышаан, директор Г. Дмитриевтиң серемчилел чогун ажыглап, оон адын салган, танма баскан, өртектиг эт-материалдар алыр чугула документилерни оорлап алгаш, дезип чоруурунга белен турган туттурган.

Районда коммунал-хандырылга болгаш тудуг контораларының ажылының дугайында, чурттарга тудугларының планын күүседирин чедип алыр талазы-биле райкүүскомга болгаш район Совединин сессияларынга-даа хөй удаа чугаалажып, шиитпирлерге эвээш эвес шыңгыы одуруглар бижиттингилээн. Оларның күүселдези мынчага чедип алдынмаан. Коммунал тудуг конторазының директору эш Саган, коммунал-хандырылга черинин начальниги эш Пяткин ажыл-агыйжы эвес, ботидепкей чок ажылдап турар. Мурнунда чылдарда эки ажылдап турган район төвүнде чунар бажын, парикмахерская, гостиница чижектиг культура амыдыралдың тон чугула черлери эрткен чылдан бээр чонуун негелдезин хандырып шыдавайн турары чөгенчиг факт болур.

Д. МИЖИТ.

ДЕПУТАТТАР БӨЛҮҮ

СОВЕТТЕР АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНГА КОНСУЛЬТАЦИЯ

«Чурттуң хөй-ниити амыдыралының бүгү адырларынга Советтериң болгаш оларның депутаттарының ролюн база идепкейин бедидер төлээде, бүгү-ле үүвени кылыр ужурлуг бис»—деп, Н. С. Хрушев айыткан.

Чер-чер Советтериниң мурнунда ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң талазы-биле амгы үеде улуг сорулга салдынып турар. Ону чедиишкиниг боттандырар херекте депутаттарның ролюн бедидериниң кол негелдези болза соңгукчуларның ортузунга олларның ажылын чөп организастаары болур. Депутаттарның бөлүктери, оларның ажылы маңаа чугула ужур-дузалыг.

Депутаттар бөлүктери Советтериң ажылының практиказынга мурнунда-ла тывылган. Совет эрге-чагырганың баштайгы үезинде, 1920 чылда-ла олар хоочун большевик депутаттарының инициативазы-биле бүдүрүлге черлеринге тургустунгулаан болгаш Советтериң организас-массалыг ажылының практиказынга шылгаттынган хевирлериң бирээзи боон үргүлүлеп турар. Дөрттен ажыг чыл үе иштинде олар үүрмек бүдүрүлге бөлүктериндем, амгы үеде девискээр аайының улуг бөлүктеринге чедир улуг амыдыралчы орукту эрткилээн.

Депутаттар бөлүктери ам чурттуң барык бүгү-ле хоорай, суурларында тургустунган, олар чер-чер Советтериниң организакчы, ажыл-агый болгаш культура-кижизидилгеликаажылчорудулгазынга практиктиг улуг дузаны чедирип, оларның чугула дааныр күштериниң бирээзи апарган.

Чоннуң соңгуттургаанары — депутаттарның соңгукчулар ортузунга ажылының бо чугула хевири бистиң Тыва АССР-ниң чер-чер Советтериниң ажылының практиказында чаа нептереп эгелеп турар. Депутаттар бөлүктери эң баштай Барыын-Хемчик районунуң Эрги-Барлык көдээ Совединге, оон соон дарый — Тес-Хемниң болгаш Каа-Хемниң, Ильинка көдээ Советтеринге тургустунгулаан. Бөлүк бүрүзү район болгаш көдээ Советтериниң депутаттарын каттыштырып турар, а оларның чамдыктарында харын Тыва АССР-ниң Дээди Совединин-даа депутаттары бар. Чижээ, Эрги-Барлык көдээ Советте тургустунган депутаттар бөлүктериниң бирээзин Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады С. К. Чавыдак баштап турар.

Депутаттар бөлүктери боттарының тургустунуп келгениниң бо баштайгы үезинде колхозтар бүдүрүлгезиниң янзы-бүрү адырларында, культура-амыдырал черлеринде ажылдың байдалын хынап, оон түүнелдерин хамаарышкан Советтериниң күүскомнарынга, колхозтарның баштаар черлеринге киирип, ажылды эжидирин чедип ап турарлар. Эрги-Барлыкта «Большевик» колхозтуң мал фермазында тургустунган депутаттар бөлүү бо күзүн мал кыштагладыышкынынга белеткелдиң ниити байдалын хынап көргеш, оон түүнелдерин көдээ күүскомга илеткеп киирген. Депутаттарның саналдарынга үндезилээш, күүскомнуң үндүрген шиитпирин ёзугаар колхоз мал кыштагладыышкынын чогуур үезинде эгелээш, ону организастыг чорудуп турар. Колхозчулар 200 баш инек кирер шынарлыг кажааны туудуп, ажыглалга киирген, колхозта электри саалда база эгелээн. Хову ажылында депутаттар бөлүү техника септелгезин дүргедедири, механизатор кадрларны четчелеп белеткээри дээш, часкы тарылгага белеткел ажылдарының талазы-биле өске-даа хемчегларни боттандырары-биле боттуг ажылдарны чорудуп эгелей берген.

Бо бүгү болза ажылдың эгези-дир. Ынчаарга депутаттар бөлүктериниң ажылы үүгле үстүнде айтырыгларбиле кызыгаарлаттынмас дээрзин билдингир. Оларның ажылы солун, янзы-бүрү болгаш бүгү талалыг. Ажылдың бо хевири бистиң республикада чаа эгелеп турар үүве болганда, оон дыка хөй айтырыглары бистиң чер-чер Советтеривистиң ажылдакчыларынга депутаттарынга ындыг-ла эки билдинмейн турар. Мынчангаш, депутаттар бөлүктери деп үүл, оларның ажылын канчаар организастаар ужурлугул? деп айтырыгны олар хөйү-биле салып турар. Бо айтырыга харыыны бээрин орлдажып көрээлиңер.

Депутаттарның бөлүктери чер-чер Советтериниң ажылдыкчыларының, оларның депутаттарының чогаадыкчы, эгелекчи инициативазы-биле үндезилеп тывылган дээрзин үстүнде чугаалаан бис. Олар үр үениң амыдыралчы оруун эрткеш, боттарының хөгжүлдезинге улам-на улуг арга-дуржулганы тып ап турар.

Девискээр аайының депутаттар бөлүктери — ол дээрге, чер-чер Советтериниң соңгулда округтарында дааныр черлери болур. Соңгукчуларның ниити эрге-ажыктарынга дүгжүп турар айтырыгларны чедиишкиниг шиитпирлээр соругла-биле олар аңгы-аңгы Советтериң янзы-бүрү соңгулда округтарындан соңгуткан депутаттарының кады ажылдажылгазын боттандырып турар. Ынчаарга, олар тус-тус депутат бүрүзүнүң округтарга ажылын черле холгаарлавас, харын олариның ажылынга дузалаар болгаш ону уламна үре-түүнелиг болурунга чедирер. Үүгле дээрге, депутаттар бөлүүнде каттышкан депутаттарның кады шиитпирлеп турар айтырыглары оларның соңгутканы бүгү соңгулда округтарының шуптузунга хамааржыр. Чижээ, депутаттар бөлүү бодунуң туруп турар суурун чаагайжыдып, ногаанчыдар дугайында айтырыгны көдүргеш, оон күүселдезин чедип алган болза, ол суурда 5—6 азы оон-даа хөй соңгулда округтарының бүгү соңгукчуларының күзелин боттандырганы ол, база бир талазында, ол-ла округтардан соңгуткан депутаттар бүрүзү боттарының соңгукчуларының чагыгларын база күүсеткени ол. Депутаттар бөлүктеринге ажыл-агыйының болгаш культура-амыдыралдың өске-даа айтырыларын шиитпирлээри база-ла шак мындыг ужур-дузалыг. Ынчаарга, мында кол-ла үүве болза депутаттарның каттышкан күженнишкиниг-биле ниити ажылды эжидиринде болуп турар.

ДЕПУТАТТАР БӨЛҮКТЕРИН ТУРГУЗАРЫ

Ол бөлүктерни тургузар дугайында айтырыгны үүгле депутаттар боттары шиитпирлээр, тодаргайлаарга, депутаттарның бөлүктерин чер-чер Советтериниң сессияларындан тургузар болгаш оларның удуртукчуларын сессияларга бадылаар. Бо айтырыгның дугайында сессия шиитпир үндүрер ужурлуг. Ону ёзугаар депутаттар бөлүктери албан хуузу-биле чоннуң ёзулуг хүлээп көрүүшкүнүн алыр.

Ам оларны чогум кайа тургузарыл? деп айтырыгны салып болур. Юридиктика литературазының, тускай эртемиглериниң сүмелеп турары-биле алырга, девискээр аайының депутаттар бөлүктерин көдээ Советтерге — чурттакчылыг черлерге, а хоорайларга болза соңгулда участоктарынга тургузары чугула болуп турар. Ол черле чөп. Үүгле дээрге, соңгукчулар ол черлерде чурттап турар, а депутаттарның соңгуттурганы округтары база-ла оларда тургустунгулаан, ынчангаш ол чорук кады ажылдажылганы чорударынга кончуг эптиг. Депутаттарның бир бөлүүнге оон девискээринде соңгуткан каш-даа Советтиң депутаттары кирип болур (көдээ Советтен, Тыва АССР-ниң Дээди Совединин депутаттарынга чедир).

Депутаттар бөлүктери боттарының ажылының талазы-биле үүгле оларны тургускан Советтиң мурнунга отчёттуг болур. Бо болза, депутаттар бөлүктери Советтериниң күүскомнарынга, доктаамал комиссияларынга хамаарышпас дээни база ол эвес. Олар боттарының бүгү ажылын күүскомнар, комиссиялар-биле ол бүрү сырый харылзажып, оларныңбиле сүмележип турган чорудар. Чижээ, депутаттар бөлүү ажылдың кайы-бир чугула адырында байдалды өөренип азы хынап көргеш, ол дугайында боттарының саналдарын ыыавыла сессияга тургузар эвес-ле болгай. Айтырыгны дүрген шиитпирлээш, ажылды эжидир төлээде, ону боттарының бөлүүкүн. Советтиң күүскомунуң азы ажыл-агыйның баштаар черинин хуралынга киирип чугаалаар болгаш үндүрген шиитпирниң күүселдезин организастаар херек. Депутаттар бөлүктери оон ыңай, хөй-ниитиниң эгелекчи организациялары-биле (кудумчу, квартал, төрелдер комитеттери, хереженнер, клубтар, пенсионерлер чөвүлелдери, эш-хуузунуң судтары, улусчу дружиналар) кады ажылдап, оларның ажылын дүүштүрүп чорудар.

ДЕПУТАТТАР БӨЛҮКТЕРИНИҢ КОЛ СОРУЛГАЗЫ БОЛЗА —

Чер-чер Советтериниң шиитпирлерин соңгулда округтарынга күүседир; соңгукчуларның чагыгларын күүседир: ажыл-агыйының, культура болгаш социал-хандырылга албан черлериниң ажылын контрольдаар, чоннуң хөй-ниити эгелекчи организациялары-биле кады ажылдаар. Маңаа холбаштыр, депутаттар бөлүктери чер-чер Советтериниң, оларның күүскомнарының, доктаамал комиссияларының болгаш хөй-ниитиниң эгелекчи организацияларының ажылын холгаарлап черле болбас. Олар шуут соңгулда округтарынга ажылдаар болгаш ажылының утказының талазы-биле Советтериниң болгаш боттарының соңгукчуларының эрге-ажыктарын илергейлеп, депутат хуузу-биле шиитпирлээр ажылдарны чорудар ужурлуг. Депутаттар бөлүктери үе-үеде эвес, а үргүлүү, доктаамал ажылдаар.

Практикадан ап көөрге, депутаттар бөлүктери боттарының ажылын девискээринде турар соңгулда округтары-биле таныжарындан эгелеп турар. Олар баштай округтуң девискээринде чурталга бажыңнарының, тудугунуң, чаагайжыдылганың байдалы-биле, школа, ясли, эмнелге, садыг, столовая, клуб, кызыл булуң дээш, культура-амыдыралдың өске-даа черлериниң ажылы-биле таныжып, оон чогуур түүнелди боттарынга кылып ап турар. Соңгулда округтарынга соңгукчуларны хүлээп алырын организастаары, оларның хомудал, билдириишкиннерин көрүп шиитпирлээри база соңгукчуларның мурнунга отчёттарны организастаары депутаттар бөлүктериниң ажылынга улуг черни эзлеп турар. Бо бүгү хемчегларни депутаттар бөлүктериниң хуралдарынга бадылаан чаңгыс аай план ёзугаар чорудар. Ындыг планны ийлап азы квартал-даа чогаадып ап болур.

Боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкиниг күүседирде, депутаттар бөлүктери ажылдың адыр бүрүзүн кежигүннериниң аразынга хуваажып алыр херек. Ындыг хуваалданы кылырда, база бөлүкте каттышкан депутаттарга даалгаларны бээрде, оларның соңгуткан округтарының аайы-биле, аңаа ажылдаарынга таарыштыр кылыр ужурлуг. Үүгле дээрге, депутат бүрүзү бодунуң соңгукчуларының мурнунга харыысалгалыг. Ол, Советтиң шиитпирин оларга тайылбырлаар, соңгукчуларының чагыгларын канчаар күүседип турарын чугаалап бээр, депутат ажыл-чорудулгазының дугайында отчёдун кылыр, соңгукчуларны хүлээп алыр болгаш черле соңгукчуларының ортузунга организакчы ажыл чорудар ужурлуг болгай.

ДЕПУТАТТАР БӨЛҮКТЕРИНИҢ ЭРГЕЛЕРИ

Олар болза чер-чер Советтеринге болгаш оларның күүскомнарынга чугаалажыры-биле айтырыг киирер, соңгукчуларының эрге-ажыктарынга хамаарышкан айтырыларны чугаалажып турда чер-чер Советтериниң сессияларынга болгаш күүскомнарының хуралдарынга саналоналын киирер; оларның тургустунганы девискээрде ажыл-агый, албан черлериниң ажылында улуг четпестерни илереткен таварылгада, оларның удуртукчуларындан, күүскомнардан чер-чер Советтериниң сессияларынга тайылбыр бээрин негээр. Сорулга үүл дээрге, боттарының бо эргелерин калбаа-биле ажыглап турган, чер-чер Советтериниң организакчы, ажыл-агый болгаш культура-кижизидилгелиг ажыл-чорудулгазын улам экижидип, массалар-биле харылзаазын күштелдиринге оларның ролюн болгаш ужур-дузазын бедидериндe болуп турар.

Девискээр аайының депутаттар бөлүктери — чер-чер Советтериниң организас-массалыг ажылының чугула хевирлериниң бирээзи. Оларга хүн бүрүнүң практиктиг дузазын көргүзүп, оларның ажыл-чорудулгазын чаа сорулганың негелдезинге дүүштүр көдүрери — ол дээрге, бистиң республиканың Советтериниң болгаш оларның күүскомнарының чугула хүлээлгези.

М. МОМБУЖАП.

Эртем-техниктиг депшилгени эң дээди хемчээл-биле дүргедедири—чаа техниктиг чепсеглээшкиннерниң төлевилелин кылырының болгаш оларны бүдүрүлгеге шиңгээдип алырының хуусааларын кызырар дээш хүн бүрүнүң демиселин негеп турар бүгү улустуң эң чугула сорулгазы болур.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ПРОГРАММАЗЫНДАН.

Чаа техниканы бүдүрүлгеже

Чаа техниканы бүдүрүлгеге ажыглап шиңгээдири, тургустунган дерилгелериң күчүзүн болдунар-ла аргазы-биле долу ажыглаары болгаш бүдүрүлгениң технологтуг чорудулгазын соксаал чок сайзырангайжыдары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң кол аргалары болур дээрзин СЭКП ТК-нын ноябрь Пленумунга Н. С. Хрущев онзалап айыткан.

Хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелеринде, тудуг болгаш транспорт организацияларында чаа техниканы бүдүрүлгеге ажыглап шиңгээдириниң талазы-биле эвес улуг ажылдар чоруттунган. Оон түңнелинде продукция бүдүрүн үнүреринің чаа курлавырлары ажыттынган, күш-ажылдың байдалдары экижээн болгаш бүдүрүлгелериң техниктиг чепсегленишкини күштелген.

Чаа техниканы ажыглалга киирер талазы-биле ылаңгыя Кызылдың пассажирлер АТК-зының коллективинің чоруткан улуг ажылын онзалап демдеглээри чугула. Коллективтің чаа техниканы ажыглалга киирер талазы-биле чорутса чогуур хемчегериниң организас-техниктиг планын чыл төнчүзүнде тургускаш, кварталдарга хуваап турар. Эрткен чылдың дөртү кварталында автобустар чуур бажыңның тудуун ажыглалга киирери планда көрдүнген турган. Ол план чогуур өйүнде күүсеттинген. Ам аңаа дерилгелерни тургускаш, бо чылдың бирги кварталында ажылдадып киирери чыл планында көрдүнген. Автобустарны хол-биле чуур кончуг шүүттүг болгаш хөй шак-үе негеттинер ажыл турган. Моон соңгаар автобустарны чуурун долу механизастаар чорук элээн каш кижилерни ол берге ажылдан хостааш, өскээр шилчидер арганы бээр болгаш чуулданың шынарын экижидер, дыка хөй шагүени камнап алырын хандырар. Биче механизацияны база АТК-ның гаражында долузу-биле ажыглап шиңгээткен. Автобустарның моторларын болгаш аар дензилиг агрегаттарын септээр үеде ыңай-бээр дажыглаарынга, көдүртүрүнге лебедкаларны, блоктарны кадбаа-биле ажыглап турар. Эрткен чылын ол коллектив дыка хөй санныг чаа техниканы бүдүрүлгеге ажыглап шиңгээткен. Тургустунган механизмнерни болгаш станоктарны кол нуруузунда 2—3 эзлчеглеп ажыглап турар.

Бус-турбиналыг электростанцияның коллективинде чүгле инженер-техниктиг ажылдакчылар эвес, а шупту кижилер чаа техниканы ажыглап шиңгээдир дээш бир дем-биле улуг ажылды чорудуп эгелээн. Ол ажылды парторганизацияның тускай комиссиязы шынгыы контрольдап турар. Коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези деп ат дээш демисежип турар мүрнакчы коллектив механизмнерни болгаш машиналарны долу күчүзү-биле бүдүрүлгеге ажыглап шиңгээткениниң күсели-биле бо чылын күш-ажылчы чедишкиннерни улам быжыглаары чугаажок.

Ынчалзажок хоорайның үлетпүр, транспорт, тудуг коллективтериниң чамдыктары чаа техниканы ажыглап шиңгээдиринче чогуур кичээнгейни салбайн турары чоокта чаа СЭКП хооркомунуң чоруткан хыналдазындан илерээн. Маңаа хамаарыштыр Кызылдың алгы заводун чижекке ап болур. Ол улуг бүдүрүлгениң чаа техниканы ажыглап шиңгээдирин боттандырарының талазы-биле организас-техниктиг хемчеглериниң бадылаттынган планы безин чок болуп турар. Оон түңнелинде чаа техниканы бүдүрүлгеге ажылдадып киирериниге тускайлаттынган фондулар безин чүм хевээр арткан болган. Кидис идиктер тырый кактырар бедик бүдүрүкчүлүг станок заводтуң девискээринде ам ийи чыл ажыр дадарын, өл-шыкка үрелип чыдар. А ол станокту ажыглалга киирген болза кидис идиктер кылыкчыларынга күш-ажылының бүдүрүкчүлүү 2—3 катап бедиир. Ажылдап турар механизмнерни болгаш станоктарны база долу күчүзү-биле ажыглавайн турар. Заводта тургустунган хөй-хөй механизмнер болгаш агрегаттарның барык шуптузу чүгле чаңгыс эзлчегде ажылдап турар. Машиналарны болгаш дерилгелерни чөп ажыглаарының, капитал септелге чорударының график планы чок, ынчангаш заводтуң бүгү дерилгелери эленчизинге чедир ажылдааш-ла хуусаа бетинде үндүр актылаттының турган фактылар эвээш эвес. Коллективте партия болгаш профэвилел организациялары техниканы ажыглаарын экижидеринче кичээнгей салбайн, бар четпестер-биле эптежип келгени шын эвес.

Кызылдың пиво заводунда чаа техниканы ажыглап шиңгээдир талазы-биле чугула ажыл база кичээнгейден дашкаарлап турар. Эрткен чылын ажыглалга киирер ужурлуг турган триер, ленталыг транспортёр, хөредги ажыктызы хоюдар агрегат болгаш хөй-хөй химиктиг дерилгелер амдыгаа чедир складта чытпышаан, а завод 1962 чылдың бүдүрүлге планын күүсетпээн.

Ажыглаттынмайн складтарда шыгжаттының чыдар механизмнер, агрегаттар, электрилиг машиналар, дерилгелер автосептелге заводунда, зът комбинадында, сүт заводунда болгаш өске-даа бүдүрүлгелерде дыка хөй. Ындыг турбуже, чурт болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң министерствозу (министр эш В. В. Кавыршин) техниканың ажыглалын экижидеринче кичээнгей салбайн келген.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле улуг курлавырлар автотранспортчуларда база бар. Амгы үеде автопарктарда бар автомашиналар шупту чаңгыс эзлчеглеп ажылдап турар. Чижек кылдыр Кызылдың № 2 АТК-зын ап көрээлиңер. Чолаачы бүрүзү чеди шак ажыл хүнүн доокшаш, бодунга быжыглаан автомашиназын гаражка аппарып тургузуп каар ол-ла. А бир эвес чаңгыс автомашинага ийи чолаачы эзлчежип ажылдаар болза, автомашинаның бүдүрүкчүлүү ийи катап бедиири бо бөдүүн чижектен-не илден-дир. Моон соңгаар автотранспорт коллективтеринге эвээш санныг автомашиналар-биле хөй чүк сөөртүр дээш социалистиг чарышты организастаары чугула.

Кызылдың чаа тудугларында дыка хөй янзы механизмнер болгаш машиналарны ажыглап турар. Хоорайның кайы-даа түгүнче көөрге дээрже бедип үнгүлей бергилээн турар көдүртүр краннар-ла эмгежок болгай. Оларның барык шуптузу чаңгыс эзлчеглеп ажылдап, 40—45 хуу ажыглаттының турар. Ол ышкаш тудуг объектилеринде чер казар ажылдарның түгле 45 хуузу, штукатурлаар ажылдарның—30 хуузу, дозулаар ажылдарның—10 хуузу механизастаттынган. Бо ажылдарны механизастап болурунуң аргалары тудугжуларда бар. Ынчалза-даа трестің улуг механиги эш Мартемьянов механизмнерни болгаш тудуг машиналарын долу күчүзү-биле ажыглаарынче кичээнгей салбайн турар.

Бүгү-ле дерилгелерни, механизмнерни, машиналарны долу күчүзү-биле ажыглаарынга кол роль кадрлардан хамааржыры чугаажок. Бистің республикада болгаш Кызыл хоорайда-даа механизатор кадрлар чедишпейн турар, ынчангаш көдээде техниктиг өөредилгениң массалыг эгелээни онза чугула ужур-дузалыг хемчег дээрзи билдингир. Ынчааргa шак-ла ындыг техниктиг өөредилгени үлетпүр бүдүрүлгелерге, тудугларга база эгелээр өйү келген, харын-даа Кызылга техниктиг өөредилге комбинзының организастаары чугула деп саналдыг мен. Ылаңгыя ол дээрге слесарының, токарының, электриктиң, дашчының, штукатуржунуң тускай мергежилдериниге национал тыва кадрларны белеткээринге улуг рольду ойнаар өөредилге чери болур ужурлуг.

Бешки чылда хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш тудуг, транспорт организацияларының коллективтериниң мурнунда бедиткен чаа сорулгалар салдынган. Ол сорулгаларны күүседиринге эвээш эвес рольду техниканың ажыглалын экижидери ойнаар ужурлуг. Ынчангаш бүдүрүлгелериниң удуртукчулары, партия болгаш профэвилел организациялары чаа техниканы ажыглап шиңгээдирин баш бүрүнгаар бадылаттынган график ёзугаар чорударын хандырарынче кичээнгейни улгандырза чогуур.

А. РОДЧЕНКО,
СЭКП хооркомунуң инструктору.

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

Бай-Тайганың Шуй-Аксында кадыкшылга школазы долгандыр үнүш, арга-ыяшка хээлеткен кончуг чараш черде. Школаның башкылары болгаш ажылчыннары хостуг үелерде солун номчулгазын, беседаны үргүлчү организастап турар.

Суббота болгаш воскресенье кежээлеринде солун лекциялар, массалыг оюннар организастаар чорук коллективте чаңчыл болган. Чаа чылга уткуштур хөл-шыдыраа маргылдаазы солун эрткен.

Элээн каш кежээлерде улашкан 12 шыдыраачыларның чидиг демиселиниң түңнелинде башкы А. Даваа тиилээн. Ийиги черни — электрик И. Чанзан, үшкү черни — школаның ажылчыны Х. Доржу эзлээн.

Б. БАГАЙ-ООЛ.

* * *

КУНГУРТУГ. (Радио-биле). «Тере-Хөл» колхозтуң аңчылары күрүнеге 19600 рубльдин ан-өлүк тывыжын киирген. Ол болза колхозтуң сезонда тывыш планының 68,5 хуузу болур.

СЭКП Төп Комитединиң ноябрь Пленумунуң шиитпирин, ССРЭниң Дээди Совединиң ийиги сессиязының материалдарын танышкаш, колхозчу аңчылар 1963 чылдың сезоннуг айларында улам бедик көргүзүүлерлиг болурун илередип турар.

* * *

Кызыл хоорайда ажыглалга улаштыр кирип турар чаа бажыңнарның аразындан туберкулёзтан аараанларны эмнээр, республика эмпелгезиниң үш каът даш тудуун кым сонуургавас деп, ону чаа чылга уткуштур ажыглалга киирген кымны өөртпес деп. Ол болза «Тыва тудуг» трезинин коллективинин, оон иштинде ол тудугга ажылдап турган ийиги участоктуң дашчыларының чаа, 1963 чылга белээ болур.

Бирги каътка: аарыг кижилер шинчиир янзы-бүрү өрээлдер, ылаңгыя бичии ургларны шинчиирингe таарыштырган өрээлдер дериттинер. Ийиги болгаш үшкү каъттарга аарыг кижилер чыдар 75 оруннарны өрээлдер аайы-биле белеткеп салыр. Ярыгланыр черлер каът бүрүзүнде кылдынган.

С. САНДАН.

* * *

Таня Ондар Суг-Аксы 11 чыл школазының интернадынга поварлап ажылдаа-ла ам 10 чыл ашкан. Амданныг чемнерни кылыр талазы-биле оон мергежили улгадып, бодунун ажылының ёзулуг-ла мастери болу берген.

Школаның дирекциязы оон эки ажылын үнелеп көргеш, ону өртектиг үүлдер-биле чаңгыс удаа эвес шаннап келген.

О. ДАРЫМА.

Чөөн-Хемчик район.

* * *

Чоокта чаа ол салбырның төвүнге чаа столовая ажыттынган. Оон ишти чырык, арыг-силиг, кылып турар чеми шынарлыг болгаш үргүлчү изиг турар. Ында сүттү болгаш эт садып эгелээн.

Салбырның ажылчыннары ажыл үезинде чем белеткээринге хөй үешакты чарыгдап турган болза, ам белен чемниг столоваяга чемненир аргалыг болганнар.

Ш. ДҮВЕНДЕЙ.

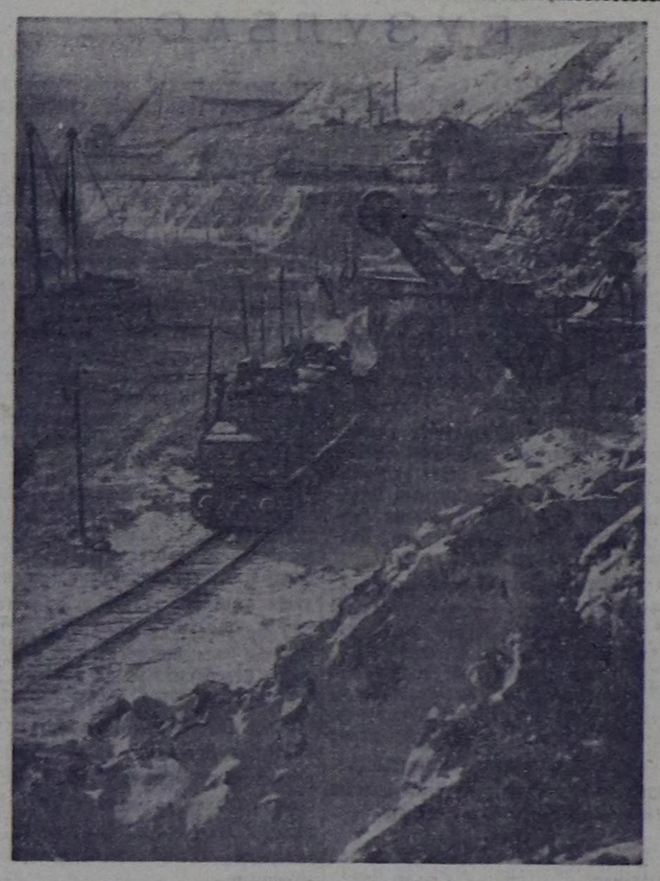

КУСТАНАЙ ОБЛАСТЬ. Соколовскиниң руда эргелелиниң коллективи демир руда тывыжының чыл планын комбинатка бир дугаарында күүсеткен. Соколовскиниң дагжылары барык-ла бүгү декабрьның дургузунда 1963 чылдың санынга ажылдап турган. Казахстанның, Уралдың болгаш Сибирьниң заводтары бир ысорттуң беш миллион тонна ажыг чиг-эдин алганнар. Соколовск рудникке эрткен чылын казып үндүрген демир рудазының саны Италия болгаш Бразилия ышкаш ындыг улуг чурттарның чылда руда казып тып турарындан ажып турар.

ЧУРУКТА: Соколовск рудниктиң шалыпчы участоктарының бирээзинде.

Фото В. Давыдовтуу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Редакцияга ЧАГААЛАР

Чөптүг негелделер

Бай-Тайга райпозунуң баштаар чери «Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырының малчыннарынга садыг хандырылгазын ам-даа эки организаставаан. Малчыннарга барааннар чедирип садыглаар ужурлуг райпонуң автолавказының чолаачы-садыгжызы эш Сандан график ёзугаар малчыннарның кыштагларынга барбайн, харын бодунуң төрелдерин, таныш-көрүштерин кезиринге өйлешкен турганынга чамдык хойжулар хомудап тургаанар.

Ырак-узак одарларда малчыннар хлеб садып алыр дээш магазинче хүн бүрү келири берге чүве болганда, оларга далганны үзүктел чокка чедирип садыглаарынче райпонуң баштаар чериниң кичээнгейин угландырары чугула.

Д. Даваа.

* * *

Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозунуң төвүнде моон мурнунда үлетпүр, аъш-чем барааннарын чаңгыс магазинге садыглап турган. Сөөлүнде ол магазинге продукт аймаан садарын соксаткан, чүгле үлетпүр бараанны садар апарган.

Оон уламындан далган, сүт, сметана, хлеб дээш өске-даа бараанны суурнуң чуруттакчылары чүгле Тоора-Хемден барып садып ап турар апарган. Хереглекчилериң хандырылгазынга бо чоруктуң таарымча чогу биддингир.

Районда хөй кижи чуруттакчылыг колхоз суурунга аъш-чем аймаан садар магазинни, а ол ышкаш столоваяны ажыдар дугайында айтырыгны шиитпирлээрин райпога колхозчулар улуу-биле күзеп турарлар.

С. Самия.

* * *

Бии-Хем районунуң «Кызыл тараачын» колхозунуң Эәрбек участогунуң магазининде Нина Чичулина деп аныяк уруг чоокта удаа ажылдап кирген. Баштай ол малчыннарга үүүшкүннүг садыгны организастап, чонунуң хереглелин хандырарынче чамдык хемчеглерни ап турган.

Ынчалза-даа сөөлгү үеде ол садыгжы бодунуң ажылын шуут бакпаан. Магазин үргүлчү-ле шоочалыг турар, неделяда ийи хире-ле хүннерде ажыттынар апарган. Ырак одарлардан келген малчыннар боттарының хереглээн барааннарын садып алыр дээш чамдыкта суурга садыгжының келирин 2—3 хонукта маңаар ужурга таваржып турарлар.

Бо чоруктуң чылдагааны чүдел? Оон чылдагааны болза, ук садыгжының ашаа Кызыл хоорайда ажылдап турарының ужурундан амы-хуу хереэнің дугайында хоорайже оон барык хүн бүрү чорун турарында болган.

Бо байдалды өөренип көргеш, Эәрбекке доктаамал ажылдап шыдаар өске садыгжыны чорудуп бээрин Сесерлиг сельпозуунуң баштаар чериндеп эәрбекчилер шынгыы негеп турар.

Х. Мөге.

Кичээнгейге алыр

Тээли суурда аныяктарның кежээки школазында 80 ажыг ажылчын аныяктар 6—10 класстарда өөренип турар. Неделяда 5 катап кичээлдээр кылдыр тургускан. Районнуң харылзаа конторазындан, кижи эмнелгезинден эң-не хөй аныяктар ол школада өөренип турар. Школада өөренип турарларның иштинде кичээл үспес, эки өөренип турарлар хөй. Чижээлээрге, 7-ги класста Горбунова (эмнелге ажылдакчызы), 6-ты класста Сүге (чолаачы), 8-ки класста Криллювская (харылзаа ажылдакчызы), 9-ку класста Дарала (метостанция), 10-ку класста Мария Хүрен болгаш оон-даа өскелер.

Ол школада «Кежээки школаның үнү» деп хана солун бар. Аңаа чылдагаан чок кичээл үзер, арагалаар эштерни, ажылдакчыларын өөредиринче сагыш салбас организацияларының удуртукчуларын шынгыы шүгүмчүлелге таварыштырган.

Кежээки школаның ажылында четпестерни чок деп болбас. Өөредилге эгелээнден бээр чамдык өөренникчилер өөредилгезин хөй удаа үзүп келгеч. Чамдык аныяктар чыл эгезинде журналга адын бижиткеш, ол хевээр шуут келбээннер, а чамдыктары өөредилгезин ара каггаан. Чамдык организацияларның удуртукчулары аныяктарның өөредилгезинче кичээнгей салбайн турар. Чижээ, райпо баштаар чери (даргазы Ч. Киров). Ол организацияда өөрензе чогуур аныяктардан чаңгыс-даа кижи өөренмээн.

Албан организация удуртукчулары аныяктарның кежээки школага өөренир аргазын долу хандырып, оларга ей-шаанда дуза чедирери чугула.

Х. ДОКАШ-ООЛ.

Тээли суур.

Чүге ажыглалга кирбейн турарыл?

Улуг-Хем районнуң «УТКА 25 чылы» совхозунуң Иштии-Хем фермазының чанында Оялык деп черге суг ажыл-агый чериниң шугуму-биле үш чыл бурунгаар кудук каскаш, совхозка дужаап берген. 1962 чылда кудукту долгандыр бажың туткаш, печканы кылган.

Ынчалза-даа ол кудук үш чыл иштинде ажыглалга кирбээн. Ам ол бажыңның печказының хереклелдери читкен, бүрүн турган соңга рамалары шуут чок болган. Канчап-даа барганы билдинмес. Чоогунда малчыннарже машиналар-биле сугну 10 ажыг километр черден сөөртүшаан.

Кудук чүге ажыглалга кирбейн турарыл? деп айтырыг билдинмес. Үш чыл иштинде совхоз чаңгыс кудук ажыглалга киирип черле шыдаваз ол бе? Чок, оон улуг тудугларны, дериглерни ажыглалга киирип ап шыдаар күш бар: кадрлар өзүп, чепсек-техника немежип, тудугга чарыгдаар акша-хөренги чыл бүрү көвүдеп турар. Ам айтырыг чүдел дизе, совхозтуң удуртукчуларының чогуур сагыш салбайн турарында, ажыл-агыйжы эвезинде.

Ол ышкаш Арыг-Үзүү суур чанында болгаш совхозтуң өске-даа салбырларында каскан кудуктар ажыглалга кирбейн, харын үрелип, хереклелдери чидип турар апарган.

Д. БОЛАТ-ООЛ.

Хөй-ниитичи эгелээшкинни улам калбартыр

Профэвилел ажылдакчызы чугаалап тур

Коммунистиг тургузуушкуннуң чоруп турарының амгы үе-чадазында күрүнени эргелеп башкарарының болгаш ажыл-агый, культура тургузуушкунун удуртурунга бүгү хамаатыларны идепкейлиг киириштирери, а оон-биле кады күрүне аппарадының ажылын экижидери болгаш оон ажыл-чорудулгазынга улусчу контрольду күштелдирери чугула айтырыг болуп турар.

Социалистиг тургузуушкуннуң практиказы күрүне аппарадының ажыл-чорудулгазынга ажылчы чоннарны калбаа-биле киириштиреринің хөй санныг арга-хевирлерин берген. Олар болза, штаттан дашкаар килдистер, инструкторларның бөлүктери, хөй-ниити чөвүлелдер, инспекциялар, янзы-бүрү бот-тывынгар ажыл-чорудулгалыг комиссиялар болуп турар. Чоннун культура-амыдырал хандырылгазын экижидери-биле холбашкан янзы-бүрү айтырыгларны шиитпирлээринге, бүдүрүлгени хөгжүдеринге олар дузалажып, ажыл-агый органнарының ажылын контрольдап турар. Чижээ, хөй-ниитичи саң-хөө инспекциялары, күрүне страхованиезинге дузалаар чөвүлелдер, хөй-ниитичи инспекторлар саң органнарының ажылынга киржип турар. Хөй-ниитичи саң-хөө чөвүлелдериниң ажыл-чорудулгазы бүдүрүлгелериниң саң-хөө байдалын өөренип көөрүнче, оон чурумун үрээн чоруктарны илередиринче, а ол ышкаш бүдүрүлгелериниң, организацияларның ажыл-чорудулгазын контрольдаарынче угланган. Ындыг саң-хөө чөвүлелдери колхозтарның саң-хөө байдалын, күш-хүннериниң хуваалдазының шынныын база хынаар.

Социал-хандырылга органнарының ажылынга хөй-ниити калбаа-биле киржип, аңаа пенсионерлериниң хөй нуруузу хөй-ниитичи ёзу-биле ажылдап турар. Социал-хандырылга органнарының ажылынга хөй-ниитини киириштиреринің хевирлери болза, чер-чер Советтериниң социал-хандырылга талазы-биле доктаамал комиссиялары, штаттан дашкаар инспекторлар, консультация пунктулары, хоорайларның, районнарның социал-хандырылга килдистерининң чанында хөй-ниитичи ёзу-биле ажылдап турар килдистер болур. Бир чүс ажыг кижи ажылдап турар организацияларда пенсия айтырыгларының талазы-биле комиссиялар тургустунган болгаш ажылдап эгелээн.

Бүгү чөвүлелдернің, комиссияларның ажылы пенсионерлериниң амыдырал байдалын экижидеринче угланган турар ужурлуг. Комиссияларның кежигүннери, инспекторлар ажылчы чоннарны хүлээп ап, пенсионерлериниң бажыннарынга барып, оларны ажылга киирери-биле хемчегларни ап, пенсия төлевирин, документилерни тыпсып турарының байдалын хынап турар. Күш-ажыл дептерлеринге бижидилгелерни киирип турар үеде частырыглар болган чок-ла таваржыр, а чамдыкта шын эвес шынзылгалар тыпсыр чоруктар тургулаар. Колхозтардан тургустунган совхозтарның ажылдакчыларының ажыл стажын тодарадып турар үеде, хөй частырыглар бар болур. Документилерни чурумчудуп кылыр талазы-биле районнарның, хоорайларның социал-хандырылга органнарынга хөй-ниитичи чөвүлелдер дузалажып турар.

Чер-чер Советтериниң чанында консультация пунктулары, а ол ышкаш хөй-ниитичи эгелээшкиннерде килдистер улуг рольду ойнаар. Районнар төптериниң ырак ажылчын суурларга, а ол ышкаш чаазы-биле эде тургускан районнарга килдистер эргежок чугула. Көдээ черлерде ажылдап турар башкылар, эмчилер, көдээ Советтериниң ажылдакчылары болгаш оон-даа өске интеллигентилер составтыг ындыг килдистерни тургузуп болур. Колхозтарга, совхозтарга ындыг килдистер бар апарганда, кандыг-бир үүлдерни билип алыр дээш кижилер районнар төптеринче чорбас, хей черге шаг-үенидаа чидирип турбас апаар.

Сөөлгү чылдарда хөй-ниитичи чөвүлелдер инвалидтер болгаш кырганнар бажыннарының чанында тургустунуп эгелээн, олар боттарының ажылының эки түңнелдерин көргүзүп турар. Бистің республикада амдыызында чүгле пенсионерлериниң хөй-ниитичи чөвүлелдери Кызылда, Шагаан-Арыгда, Чадаанада, Туранда болгаш Сарыг-Септе тургустунган. Кызыл хоорайда пенсионерлериниң хөй-ниитичи чөвүлели эки ажылдап келген. Сезен беш кижи составтыг ол чөвүлелде янзы-бүрү 9 комиссиялар болгаш секциялар бар. Чөвүлел чүгле хоорайның социал-хандырылга килдизинге дузалажып турар эвес, харын садыгның, ниитинің чемненилгезинин, дружиналарның болгаш хоорай чаагайжыдылгазының ажылдарынга боттуг дузалажып келген. Эштер Николаев, Першин, Фастунова, Плюснина болгаш оон-даа өскелер хөй-ниитичи чөвүлелдің идепкейлиг киржикчилери.

Күрүне статистиказының органнарында хөй-ниитичи улуг ажыл чоруп турар. Хөй-ниитичи инспекторларның бөлүктеринде — мун-мун хөй-ниитичи экономистер, бухгалтерлер, инженерлер болгаш өске-даа тускай эртемниглер статистиктиг отчёттуң шын кылдынганын азы шын эвес болганын хынап, бирги учётту экижидеринге дузалажып, колхозтар, совхозтар, организациялар чогуур үеде отчёттарын кииреринге дузалажып турар. Республиканың 6 район, Кызыл хоорай инспектураларының чанында күрүне статистиказының хөй-ниитичи инспекторларының бөлүктери тургустунган.

1961 чылдың төнчүзүнде күрүне статистиказының районнар инспекторларының чөвүлел хуралынга хөй-ниитичи контрольдун бөлүктериниң ажылының дугайында «саавырны» бадылаан. Хөй-ниитичи инспекторларга сургаалда берлинген, ажылдың планы кылдынган. Чамдык райинспекторалар хөй-ниитичи инспекторларның ажылын боттуг удуртпайн турар. Чижээ, Бии-Хем районда 18 инспекторларның чаңгызы-даа ажылдаваан.

Прокуратура органнары хөй-ниитиниң кужунге даянгаш, социалистиг хоойлу-дүдүмнүн үрекчилеринге улур шынгыы демиселди чорудуп турар. Эрткен чылдың июль—августан бээр Таңды, Бии-Хем, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарда байысаакчыларның хөй-ниитичи дузалакчылары ажылдап эгелээн. Чамдык районнарда прокурорларның хөй-ниитичи дузалакчылары база ажылдап турар. Бии-Хем районнуң Сесерлиг сельпозунда бир херектин истелгезин чорударынга пенсионерлерни киириштирген. Суд чорудулгазынга хөй-ниитичи ялалакчылар киржип турар. Прокуратура органнары чамдык таварылгаларда керектерни судче шилчитпейн, буруулуг кижилерни хөй-ниитиниң кижизидилгезинче шилчидип турар. Прокуратура органнарының ажылынга хөй-ниитини киириштиреринің хөй янзы хевирлери бар.

Хөй-ниитичи ревизорларның бөлүктерин, чөвүлелдерин райкүүскомнарның чанынга тургузуп болур, олар хоойлу-дүдүмнүн үрекчилери-биле демисел чорудар ужурлуг. Садыг инспекторларының хөй-ниитичи чөвүлелдерин районнарга тургусса эки. Совет садыгның чурумун үреп турар чоруктарны ол чөвүлелдер шиитпирлиг илередир. Назы четпээннерниң иштинде хоойлу-дүрүм үрекчилери-биле демисел чорударынга прокуратура органнары хөй-ниитини киириштирери улуг ужур-дузалыг болуп турар. Ынчангаш милицияның, бажың эргелелдериниң уруглар комнаталарының чанынга хөй-ниитичи чөвүлелдер тургустунуп, оларның составынга партия, профэвилел, комсомол болгаш өскедаа хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери киржип турар.

Хөй-ниитичи чөвүлелдер хостуг шактарда уруглар ортузунга кижизидилге ажылын организастап, адаиелерге лекцияларны, беседаларны чорудуп, хөй-ниитиниң черлеринге дежурныйлап, элээди уругларның аажы-чацын контрольдап турар.

Улус судтарының ажылынга хөй-ниити дузалажып келген. 1962 чылдың ноябрь 25-те Кызылга улус төлээлериниң чөвүлели 3 секциялардыг кылдыр организастаттынган: бирги секция шенелдеге шиитпирлиг иннерни контрольдаар; ийигизи — эш-хуузунуң судтарының ажылын хынаар; үшкүзү — суд шиитпирлериниң күүселдези дээш контрольду боттандырар. Бирги секция идепкейлиг ажылдаан, чөвүлелдің кежигүннери шенелдеге шиитпиргеннериң талазы-биле ажылдап турар организацияларын дамчыштыр 24 хыналданы чоруткан. Секцияның ажылынга эштер Сандай, Белова, Селезнева, Селиванова болгаш оон-даа өскелер идепкейлиг киржип келген. 1962 чылдын октябрьда Чадаана хоорайга улус төлээлериниң чөвүлели тургустунган. Моон өске черлерде ындыг чөвүлелдер амдыызында тургустунмаан. Республикада улус төлээлери 1000 ажыг кижи. Кызылда хөй-ниитичи эгелээшкин-биле юридиктиг килдис тургустунза-даа, ажыл чоруттаан. Хөй-ниитичи юристер чон ортузунга хоойлу-дүрүм талазы-биле лекцияларны эвээш номчаан.

Хөй-ниитичи эгелээшкин-биле милиция салбырларын тургузуп болур. Хөй-ниитичи милиция ажылдакчылары янзы-бүрү айтырыглыг хамаатыларны кежээлерде хүлээп алыр, быжыглаан участоктарында корум-чурумну хайгааараар, чоннуң ортузунга тайылбыр ажылын чорудар хүлээлгелиг. Эргелелден дашкаар танныыл камгалалының чанынга хөй-ниитичи инспекциялар тургустунуп болур, материалдыг өртектиг үүлдериниң камгалал байдалын, таныылдарының, медээлээр аппаратураның ажылын, эргелелдин камгалалын хынаар болгаш социалистиг өнчүүнүң камгалалында четпестерни чайладырының хемчегларын алыр.

Будүрүлгелериниң саң-хөө, ажылагый ажыл-чорудулгазының түңнелдери кандыг болганын ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш албан-хаакчылар сөөлгү үеде улуг сонуургал-биле көрүп турар апарган. Ынчангаш доктаамал ажылдаар будүрүлге чөвүлел хуралдары калбаа-биле ажылдап турар.

Хөй-ниитичи эгелээшкинде ажыл бүгү организацияларга болгаш албан черлеринге чоруттунган турар ужурлуг. Ындыг-даа болза, элээн хөй профэвилел организациялары, ажыл-агый удуртукчулары бо ажылга хөй-ниитини киириштирбейн турары четпес. Кайы-бир черде хөй-ниитичи эгелээшкин-биле ажыл организастаттынза-даа, профэвилел комитеттери, албан организация черлериниң удуртукчулары хөй-ниитичи ажылдакчылар-биле дириг организакчы ажыл чоруттайн, оларның чөвүлел хуралдарын чыылдырбайн, база чыгдынган дүржулганы нептеретпейн турар.

Чеди чыл планын хуусаа бетинде күүседирин хандырар дээш ажыл-агыйжы эвес чоруктарга улур, акша-хөренгилериниң болгаш материалдыг өртектиг үүлдериниң шынгыы камналгазы дээш шиитпирлиг демиселче хөй-ниитичи активти мобилизастаары чугула.

Е. КАЛАБИНА,
күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының Тыва профэвилел обкомунуң секретары.

ТЕЛЕГРАФ МЕДЭЭЛЕП ТУР:

Марксизм-ленинизмниң улуг идеяларын кижи бүрүзүнүң медерелинге чедирер

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Идеология ажылдакчыларының республика чөвүдел хуралынга Моолдун Араттың революстуг партиязының ТК-ның секретары Б. Лхамсүрэнниң «Амгы үе-чадада партияның идеологтуг ажылының сорулгалары» деп илеткелинге медеглээни болза: СЭКП-ниң төөгүлүг XXII съездизи болгаш съездиниң хүлээп алганы коммунизмни тургузарының программазы бистиң партиявыстың ажыл-чорудулгазынга амыдыралчы аажок улуг чогаадыкчы салдарны чедирген.

Сөөлгү чылдарның дургузунда МАРП-ниң идеологтуг ажылының болгаш ажылдың аске-даа хевирлериниң көдүрлүүшкүнүнүң дугайын чугаалап тургаш, СЭКП-ниң Программазының улуг идеялары болгаш өзүзу МАР-га социалистиг тургузуушкуннуң чугула практиктиг сорулгаларын шиитпирлээринге, ылаңгыя чаа байдалдарга таарыштыр партияның идеологтуг ажылын эде тургузарынга үнелеп четпес чугула ужур-дузалыг болуп турар деп илеткелчи айыткан.

МОНЦАМЭ агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, илеткелчи мынчаар демдеглээн: идеологтуг ажылдың деннелин бедиринин эргежок чугулазы үүдел дээрге, ол ажыл Моолга социализмни тургузарының чугула чепсээ болуп турары-биле негеттинген, делегейнин коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң ниити сорулгалары-биле ол база негеттинип турар. Делегей хемчээлинге ангы демиселиниң хевирлериниң бирээзи болур идеологтуг ажылдың бүгү чепсектерин буржуаз идеологияга удур шиитпирлиг болгаш эптеш чок демиселче, ооң реаксылыг уткашынарын сойгалаарынче, делегей болуушкуннарының хөгжүлдезининиң чорудулгазын болгаш перспективаларын ажылчы чоннарның ханы, шын билип алырынче угландырган турар ужурлуг.

Пролетаржы интернационализм дээш, марксизм-ленинизмниң арыг чоруу дээш демисел делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжыышкынын быжыглаарының чугула үүлү болуур дээрзин илеткелчи демдеглээн. Өске-даа марксисчи-ленинчи партиялар ышкаш, МАРП болза ревизионизме-даа база ол ышкаш догматизме болгаш сектанчы чоруккa-даа удур эптеш чок демиселди чорудуп тургаш, марксизм-ленинизмниң принциптеринге үндезилээш делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвин бүгү хемчегбиле быжыглаарын бодунуң интернационалчы хүлээлгези кылдыр кезээде санап келген, санап-даа турар. Амгы үеде делегейниң революстуг шимчээшкининге чөөн оппортунизм болгаш сектанчы чоруктуң онза илередикчилери болуп турарлар.

Делегейниң ажылчын шимчээшкининге болгаш ооң шылгаттынган авангарды—СЭКП-ге удур боттарының нүүлдүг халдаашкыннары-биле болгаш тайбынны быжыглаарынче база делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынче угландыр социалистиг чурттарның салыш турар күжениишкиннеринге удур чарылдырыкчы үүлгедиглери-биле албани сектанчылар империализмге удур социализм дээш демиселдиң улуг хереэнге хораны чедирип турарлар. Революсчу хоозун сөстерге чагдынып алгаш, антимарксисчи үзелдерни болгаш идеяларны көдүрер дээр оралдажыышкыннарга удур серемчилелди идеологтуг фронтуга күштелдирери эргежок чугула деп Б. Лхамсүрэн үргүлчүлеп чугаалаан.

Ажылчы чон массаларга идеялыг салдарның бүгү чепсектерин—аас пропагандазын, парлалганы, радиону, эртемни, чечен чогаалды болгаш уран үүлүү идепкейжидип база экижиттенинин түннелинде идеологтуг ажылдың улам ыңайгы көдүрлүүшкүнүн чедип ап шыдаар бис дээрзин илеткелчи айыткан. Идеологтуг ажылдың хевирлери болгаш арга-методтары кол сорулгага—амыдырал-биле болгаш социалистиг тургузуушкуннуң практиказы-биле ооң харылзаазын быжыглаарының база аная үндезилээш чаа кижини—социализм дээш идепкейлиг болгаш медерелдиг демиселчини кижизидериниң сорулгазынга чагырткан турар ужурлуг. Марксизм-ленинизмниң улуг идеяларын кижи бүрүзүнүң медерелинге чедирген турар ужурлуг.

Кубаже чаа ыйыышкынны кылыр сорулга-биле

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Кубага хамаарыштыр АКШ-тың келир үеде политиказының айтырыгларының талазы-биле тускай күрүне аппарадын Дж. Кеннединиң чазаа тургускан дээрзин АП агентилелдиң корреспондентизи дыңнаткан.

Кубага хамаарыштыр Каттышкан Штаттарның чазааның хөделиишкиннерин таарыштыр чорудар кижиге Стерлинг Котрелл томуйлаттырган. Күрүне секретарының америка аразының херектериниң талазы-биле дузалакчызының улуг оралакчызы деп ат-дужаалды С. Котреллге тывыскан. Бо дээрге вьетнам айтырыгларын ажылдап турар оперативтиг бөлүк дээр бөлүктү шаанда баштап турган дипломат ол.

Күрүне департаментизиниң парлалга айтырыгларының талазы-биле төлээлекчизи Л. Уайттың медеглээни болза, чаа аппараттың ажылынга АКШ-тың камгалал министерствозунун, төп разведка эргелелиниң болгаш саң министерствозунуң төлээлекчилери киржир.

«Хүлээп алдынган шиитпир болза Кубага хамаарыштыр янзы-бүрү хемчегларни амыдыралга эң ажыктыг кылдыр боттандырар дээр Кеннединиң чазааның оралдажыышкыны болур» деп АП агентилелдиң корреспондентизи дыңнаткан.

«АКШ-тың политиказының чогаадыкчылары, Кубаже шериг халдаашкынын кылбайн тургаш, Фидель Кастронуң өзү-чурумун тускайлаарын база олче ыйыышкынны кылырын оралдашпышаан, ол сорулга үр болгаш берге ден чүвени билип турарлар. Ындыг болза-даа олар бо сорулганы барын талакы бөмбүрзекке бирги чергениң даштыкы политиктиг сорулгазы кылдыр көрүп турар» деп АП агентилелдиң ол-ла корреспондентизи дыңнаткан.

„Комиссия амы-тынны хораннап турар“

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Нью-Йорктa Колумб университеттиң чүс ажыг профессорлары болгаш башкылары АКШ-тың конгрезинин төлээлекчилер палатазының кежигүннеринге чорудар бижикке ат салган болгаш антиамериканчы ажыл-чорудулганы истээр талазы-биле сурагжаан комиссияны узуткаарын ол бижикте кыйгырып турар.

Хамаатыларга конституциянын магадылап берген эргелерин ол комиссия доктаамал үреп келген болгаш үреп-даа турар, комиссияның когарал таварыштырганы хөй кижилерниң аразында эртемниң төлээлекчилери эвээш эвес бар дээрзин эртемденнер ол кыйгырыында сагындырган.

«Комиссия бүзүревес болгаш коргун девидээр чоруктун байдалын тургускан, ол чорук бистин амы-тынывысты хораннаан» деп кыйгырыгда чугаалап турар.

Жандармның албанынга 3 муң самолёттар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Национал-хосталгалыг шимчээшкин калбарган чурттарда партизан отрядтарынга удур демиселге самолёттарның санын Каттышкан Штаттар көвүдеп турар.

ЮПИ агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, АКШ-тың ужар үүл министри Пуккерттин Вашингтонга медеглээни болза, «партизаннарга удур демиселге» тускайлаан самолёттарның болгаш вертолёттарның саның шериг-агаар күштерининиң командылалы чоокку үеде 1000-дан 3000-га чедир көвүдедир.

Съездиге уткуштур

БЕРЛИН. СЭТА-ның корреспондентизи Е. Башмачниковтун дамчыдып турары болза:

ГДР-ниң ажылчы чоннары бо хүннерде улуг болгаш чугула болуушкунга — Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының VI съездизинге белеткенип турарлар.

Республика социализмниң калбарган түрүзүүшкүнүнүң программазын тайбыңның, гуманизмнин болгаш национал хамаарышпас чоруктун программазын хүлээп алыр, а съездиниң болу—тайбынның болгаш социализмниң тиилелгези дээш улам ыңайгы демиселге бистин улузувустун күштериниң үнер дөзү болур деп, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелинин даргазының оралакчызы болгаш ХДС-тиң чингине секретары Г. Геттинг медеглээн.

СЭКП ТК-ның Бирги секретары Н. С. Хрущевка баштаткан СЭКП-ниң төлээлери съездиге келир дээрзинин дугайында дыңнадыгны ГДР-ниң ажылчы чоннары улуг өөрүшкү-биле хүлээп алган. Съездиниң ажылынга бистиң улуг өөнүүвүс Н. С. Хрущевтун киржир чоруу ол болуушкунуун улуг ужур-дузалыын бүгү делегейниң мурнунга онзалап демдеглеп турар дээрзин. Ростокта судно кылыр «Нептун-Верфт» деп бүдүрүлге черинин ажылчыннары медеглээннер. Герман тайбын керээзин чарары болгаш Барын Берлинде байдалды чогумчалыг болдурары дээш бистиң демиселивиске бистер Совет Эвилелинин нүүрү-биле идегелдиг өөнүктүг болуп турарывысты ГДР-ниң ажылчыннары бистер билип турар бис.

Съездиге алдар болдуруп республикага калбартып чоруткан массалыг социалистиг чарыштың түннелдерин улустун үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтери болгаш ховуларның ажыл-ишчилери үнүүрүп турарлар. Ол чарышка чижээ. Эйзенхюттен штадта улуг металлургия бүдүрүлгезинге ниитизи-биле 3500 ажылчыннарлыг 100 бригадалар киришкен. Хөй-хөй бүдүрүлгелериниң ажылчыннары боттарының бүдүрүлгечи чедишкиннериниң дугайын рапорттап турарлар.

Съездиге белеткелдин үезинде хөй-хөй ажылчы чоннар Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязынга кирер күзелиниң дугайын медеглеп турарлар. Түгле чаңгыс Дрезден округунга безин 2 муң хире кижини ГСЧП-тиң кежигүнүнге кандидаттар кылдыр хүлээп алган.

НАЙЫРАЛЫВЫС БУЗУЛБАС

ГАВАНА. (СЭТА). Куба революциянын дөрт чыл болган оюнун байырлалдарынга киришкен совет төлээлерни Куба республиканың президентизи Освальдо Дортикос январь 8-те хүлээп алган. Кубаның президентизинин Совет Эвилелиниң төлээлери-биле ужуражыышкыны найыралдыг байдалга эрткен. Эш Освальдо Дортикос-биле совет төлээлеринин баштыңы ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентизи П. Н. Федосеевтин, космонавт Павел Поповичиниң болгаш аске-даа төлээлеринин аразында найыралдыг беседа болган.

Биске Совет Эвилелиниң кезээде көргүзүп келгени, ылаңгыя бистиң хөгжүлдевистиң эн-не берге үеларинде көргүскени акы-дүмнаның дузаламчызын болгаш деткимчезин бистер кажан-даа утпас бис деп, Дортикос демдеглээн.

Кубага совет тускай эртемниглерниң ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларында көргүзүп турар улуг дузаламчызын президент Дортикос айыткан. Совет тускай эртемниглерниң бистер-биле кады ажылдажылгазы кончуг үре-түннелдиг болуп турар. Бистиң хөй-хөй чедишкиннеривис оларның ачызы-биле чедип алдынган. Олар мында улуг сонуургал болгаш сорук киришкин-биле ажылдап турарлар деп, ол чугаалаан.

Империалистерниң агрессчи планнарының уламындан чурттун камгалалын могаг-шылаг чок быжыглаары эргежок болуп турары-биле холбаштыр революстуг Кубага таваржыш турар бергелериниң дугайын чугаалавышаан, Освальдо Дортикос болза совет шериг тускай эртемниглериниң Кубага көргүзүп турар улуг дузаламчызын база-ла айыткан.

Совет аалчылар-биле чүректин ханызындан байырлажып чарылбышаан, президент Дортикос Кубаның улузунуң Совет Эвилели-биле найыралының быжыын болгаш бузулбазын, совет улуска болгаш ооң удуртукчуларынга куба улустун бүзүрелин онзалап демдеглээн.

ГАВАНА. (СЭТА). Куба революциянын дөрт чыл болган оюнун байырлалынга киришкен совет төлээлерни Кубаның хоочун өөредилге чери — Гавана университединиң башкылары болгаш студентилери чылыы-биле хүлээп алган.

Университеттиң хуралдаар залынга башкылар болгаш студентилер долдур олурупкан. Залга төлээлериниң кежигүннери көстүп кээрге, оларны диңмиттиг, үргүлчүлээн адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Университеттиң ректору Хуан Маринельо биле университеттиң студентилер федерациязының даргазы Ребельон аалчыларга байыр чедирген.

Совет төлээлериниң кежигүннери ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентизи П. Н. Федосеев, ужудукчу-космонавт П. Р. Попович башкыларның болгаш студентилериниң салган айтырыгларынга харыылаан.

Гавана университединиң студентилери-биле болгаш башкылары-биле совет төлээлериниң ужуражыышкыны бузулбас совет-куба найыралдың көргүзүү болган.

Дайылдажырын күзевейн турар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Нгодиньдьемчи солдаттар болгаш офицерлер Мурнуу Вьетнамның партизаннарынга удур дайылдажырындан ойталап турар болгаш бистиң айтыышкыннарывысты күүсетпейн турар деп Мурнуу Вьетнамда америк шериг чөвүлекчилери медеглээн.

ЮПИ агентилелдиң корреспондентизинин Сайгондан дыңнатканы болза, Ап Бак көдээ суурга партизаннар-биле чоокта чаа болган тулчуушкунга солдаттар америк чөвүлекчилериниң дужаалы турзажок, атакаже барбааннар, а кажан америк капитан оларны атакаже киирерин оралдажы бээрге, солдаттар ол капитанны өлүрген.

Америк шериг чөвүлекчилери мурнуу-вьетнам командирлерии «дайынчы угаан-бодалы чок» болгаш олар бистерни дыңнаарын күзевейн турар деп хомудап турарлар.

Америкада херек кырында чүүл: чурукта—аш кижилер диленип чемненир эзлчегде.

Фотоэтюд. Серебрянка хемде кыш. Фото С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

Федор Полетаевтиң шаңналдары

МОСКВА. (СЭТА). Совет Армияның Төп музейи дайынчы алдарның чаа үүлү-биле четчелеттинген. Совет Эвилелиниң Маадыры болгаш Италия Республиканың национал маадыры Федор Андрианович Полетаевтиң дөргүл-төрелдери ол үүлдерни музейге дамчыдып берген. Ол ёзулалга маадырның кадайы М. Н. Полетаева, ооң дуңмазы А. А. Батова, ооң уруу—В. Ф. Емельянова, оглу—гвардейжи аңаа дайынчы Михаил Полетаев, Рязань областың төлээлери киришкилээн. Маңаа оон ыңай, Москва гарнизонунуң дайынчылары, найысылалдың ажылчы чоннарының төлээлекчилери база тургулаан.

Сураглыг маадырның шаңналдарын, дипломнарын болгаш хүндүлел бижиктерин залга киирип келген. Совет Армияның Төп музейиниң начальникининиң оралакчызы подполковник В. И. Краснов ол документилерни номчуп дыңнаткан. Делегейниң ийиги дайынының үезинде «Гарибальди» дээр итали партизан бригадазының составында тургаш, немец-фашистиг эжелекчилерге удур тулчуушкуннарга Совет Армияның солдады Ф. А. Полетаевтиң кылган маадырлыг болгаш эрес-дидим үүлдериниң дугайында оларга чугаалаан.

М. Н. Полетаеваның болгаш Михаил Полетаевтиң чугааларын улуг кичээнгей-биле аңаа турган кижилер дыңнаан, олар шаңналдарны болгаш документилерни музейге меңгези-биле кадагалаар кылдыр шилчидип бергеннер. Дайынчы алдарның бо үүлдери бүгү совет улустуң, ооң Чепсектиг Күштериниң өнчүзү болзун деп күзеп турар бис дээрзин Мария Николаевна чугаалаан.

Гвардейжи аңаа дайынчы М. Ф. Полетаев бодунуң дайынчы эш-өөрлерин Төрээн чуртунга шынчы бараан болурунче, акыларындан болгаш адаларындан үлегерни алырынче кыйгырган.

Ф. А. Полетаевке Совет Эвилелиниң Маадыры атты тыпсыр дугайында ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң бижиин, итали республиканың шаңналдары—«Дайынчы эрес-дидим чоруу дээш, алдын медальды» болгаш Гарибальдийжиниң Сылдызын, аңаа кошкан дипломну болгаш бижикти база аске-даа үүлдерни Совет Армияның Төп музейинде делгегилеп каан.

Кижи бе азы машина бе

МОСКВА. (СЭТА). Эчизинде барып хөл-шыдыраа дээрге, «электроннуг шыдыраачыларның» хереэ болу бээр, ынчангаш ындыг машиналар-биле кижи мөөрейлежип шыдавас апаар дээр чугааларны кижилер чамдыкта сөөлгү үеде дыңнагылап тургулаар.

Ындыг даап бодаашкыннарны бирле дугаар кылып турар чүве эвес. Харын-даа 1769 чылда үүг-бир Фаркаш Кемпелен деп кижи хөл-шыдыраа ойнап болур болгаш кижиге уттурбас автоматты тургускан мен деп чарлааш, ындыг даап бодаашкыннарны кылырынга чылдакты тургускан. Ол автомат кижилерни пат кайгаткан. Ону Венага, Петербургка болгаш Парижке чедишкиннийбиле делгеп тургулаан. Ынчалазаа-даа, сөөлүнде барып тодаргайлаттына бергени-биле алырга, ойнаар автомат дугайында ол төөгү аваа-ла кажарлаашкын болган.

1809 чылда Леонард Мельцельдин ол ышкаш автоматтыг хөл-шыдыраазы-биле шыдыраага аажок ынак I Наполеон ойнаан үүл бар. Аңаа Франциянын императору уттуруп каан (ол солун ойнаашкынын бижилгези ам-даа артып калган, бар).

Ынчаарга автоматтын ол «чедишкининиң» чажыды чүде турганыл? Ону тывары аваа-ла бөдүүн—ооң иштинге кижи турган. Хөл-шыдырааның улуг автомат-хөлүнүн кырында тургузуп каан бодалар, оолдар бүрүзүн соранзаландырып каан бичии рычаг-биле механизмниң иштинде тургузуп каан бичии хөл-шыдыраа хөлүнде бодалар, оолдар-биле тудуштурып каан. Автоматтын харыы көжүн демги автоматта кылып каан ойнаарактың холунун дузазы-биле кылып турган. Бо дээрге «чажыттын» техниктиг кезээ-дир. Ынчаарга машинанын тиилелгелиг болуп турганы база-ла бөдүүн тайылбырлыг, үүл дээрге: автоматчыткан дээр ол оюнга Европанын ынчаардагы билдингир мастерлери Иоганн Альгайер, Уильям Льюис болгаш өскелер-даа киржип турган. Ынчангаш автомат-биле ойнап олурган кижи оон көжүн демги мастерлер көжүп турар дээрзин канчап билир турган дээр силер.

Бо автоматтар дээрге, электроннуг «хөл-шыдыраачылар-биле» черде дөмейлешпези билдингир. Амгы үенин саналга-шиитпирлелдин электроннуг машиналары хөл-шыдыраага шынавыла боттары «ойнаар» аргалыг болуп турар болгаш хөл-шыдырааның кандыг-даа туружу турда көштүн эн-не таарымчалыг хевирин шилип алыр аргалыг болуп турар. Ынчаарга олар ону ынчаар кылзын дээр болза, ол машиналарның «медерелин» хөл-шыдыраа көжүнүн бүгү-ле болдунуп болур хевирлери-биле болгаш оларнын иштинден эн-не күштүг көштү тып алыр кылдыр өредир апаар болгай.

Хөл-шыдыраа хөлүнге янзы-бүрү көштерни кылырының аргалары херек кырында кызыгаар чок хөй дээрзин сагындыраалы. Түгле ийи көштүн соонда-ла 160 муң хире янзы-бүрү позициялар туруп кээп болур. Он көшкенинин соонда ындыг позицияларның чижек саны дараазында астрономиктиг чурагайларга деннежир — 165.518.829.100.544.000.000.000... Ынчаарга хөл-шыдырааның салыы ортумаа-биле 40 көшке үргүлчүлээр болгай. Үстүнде айыткан ол астрономиктиг чурагайлардан саналга машиназы кортпас болбайнаан харын, түгле дээрге ол машина секунда иштинде 100 муң ажыг бодалдарны кылып болур.

Ындыг харын, кижи дээрге дүрегнинин-даа, саналганың түннелдиг болурунун-даа талазы-биле саналга машиназынга черле деннежин шыдавас. Бо талазы-биле кижи ол машина-биле деннежи албас. Ону аваа арифмометр безин бадыткап турар. Ынчаарга — шыдыраачы кижиниң чогаадыкчы бодалгазы — мырыңай өске херек-тир, маңаа болза бодалдың дидими, дүргени, тывынгыры херек. А бо талазы-биле алырга, машинаның аргазы куду. Салыгның эгезинден аңгыда ойнаашкынның ортаа үезинде байдал дээрге, эн-не нарын чогаадыкчы бодалга хамаарышкан демиселге шилчий бээр болгай, ынчангаш кижиниң күжү маңаа машинаны ажар апаар.

Хөл-шыдыраа уран үүлүнүң амыдыралчы байдалы болгаш үе-шактың үргедекчи күжүнге удур ооң хөй чүс чылдар иштинде демисешкен чанчылы харын-на хөл-шыдыраа деп чүве болза кызыгаар чок чогаадыкчы аргалыг болуп турар дээрзин айтып турар. Тиилелгени чедип алырынга чамдыкта «эң шыырак» көштерни кылыры чедишпес. Түгле логика чаасканаан, түгле эки билири түгле ышкындырыг кылбазы шыдырааның күжү эвес-тир. Фантазия, кижи бүрүзүнүң чогаадыкчы тускай байдалы, чаа үүлдерни дилеп тывары —дириг шыдыраачы кижиниң кажан-даа, кандыг-даа машинадан күштүг болур үндезини бо-дур.

Я. Г. РОХЛИН,
хөл-шыдыраа талазы-биле делегей арбитри.

МЯЧИЛИГ ХОККЕЙ

Хоорайның бирги чери дээш хоккей маргылдаазы үргүлчүлеп турар. «Урожай» командазы авиапортчуларбиле ужурашкаш, белеткелдиин, мергежилдиин көргүскен. Оюнның түннелинде 20:3 санга «Авиапорт» командазы уттурган.

Дараазында ээлчегде «Авиапорт» биле «Буревестник» командалары ужурашкан. Түннелинде студентилер авиапортчуларны 6:1 санга тиилээн.

Ийги ээлчегниң түннелинде «Торпедо» 4 санныг болуп, амдыызында бирги черде, а «Урожай» биле «Буревестник» командалары 2—2 саннарлыг.

Ю. СУХОВ.

Коллективтин спортсменнери

Кызылда көдээ ажыл-агый техникумунуң студентилери спорттуң салбырлар аайы-биле маргылдаазын үргүлчүлеп турар. Хол бөмбүү болгаш баскетболдан аңгыда, стол теннизиниң маргылдаазы көрүкчүлерни база аажок сонуургадып турар.

Техникумнуң теннис талазы-биле эрткен чылгы чемпиону Зинаида Балчый бо удаада ол адын база бадыткап шыдаан. Команда талазыбиле бирги черде ветеринария салбыры, а ийги черде—агрономия салбыры чоруп турар.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага шокар булуттарлыг хүн болур, хар шоолуг чагбас. Хат кошкак. Агаарның температураазы: республикага — 30—35, а Кызылга — 33—35 градус соок.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кинотеатрларга

ЯНВАРЬ 12-ДЕ.

«НАЙЫРАЛ»: «Үш мушкетёр» (делгем экранныг) 10, 12, 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Стрекоза» 11.15, 1.15, «Кортук» 3.15, 5.15, 7.15, «Солдаттың оглу», «Кортук» 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Бир суурнуң оолдары» 2.30, 4.30, «Аас-кежии-биле ужуражылга» 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бөдүүн төөгү» 5.15, 7.15, «Шаашкан» 3.15, 9.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнун 24-63, редакторнун оралакчызының 35-24, пропаганда киллизинин болгаш харыысалгалыг дежурныйнын 23—54, харыысалгалыг секретарының 23-35, көдээ ажыл-агый киллизинин 25-38, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, иштики информация киллизинин 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг киллистеринин 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал киллистеринин 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларнын 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00013. Чагыг № 90. Культура министерствозунун типографиязы